

Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка
Навчально-науковий інститут педагогіки і психології
Кафедра дошкільної і початкової освіти

Сердюк Марина Вікторівна

**ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У ДІТЕЙ СТАРШОГО
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ ГАРМОНІЙНОГО РОЗВИТКУ**

Спеціальність: 012 Дошкільна освіта

Галузь знань: 01 Освіта / Педагогіка

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня магістра

Науковий керівник

_____ Є.Д. Харькова,
кандидат педагогічних наук, доцент;
доцент кафедри дошкільної і
початкової освіти

«26» листопада 2020 року

Виконавець

_____ М.В. Сердюк

«26» листопада 2020 року

Суми 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТА ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ ГАРМОНІЙНОГО РОЗВИТКУ	
1.1. Сутність і зміст поняття «цінність», «ціннісні орієнтації»..	6
1.2. Обґрунтування проблеми гармонійного розвитку дітей старшого дошкільного віку.....	24
1.3. Педагогічні умови формування ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку в процесі гармонійного розвитку.....	29
Висновки до розділу 1.....	36
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ ГАРМОНІЙНОГО РОЗВИТКУ	
2.1. Критеріально-рівневе оцінювання сформованості ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку в процесі гармонійного розвитку	38
2.2. Упровадження педагогічних умов формування ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку в процесі гармонійного розвитку.....	43
2.3. Порівняльний аналіз результатів дослідження.....	46
Висновки до розділу 2.....	49
ВИСНОВКИ	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	54
ДОДАТКИ	59

ВСТУП

Актуальність теми визначається необхідністю модернізації змісту дошкільної освіти, а також спрямованістю освітніх перетворень на формування ціннісних орієнтацій у дітей дошкільного віку, що базується на концепції безперервної освіти. Ефективне вирішення питання формування гармонійно розвиненої особистості дошкільника можливе шляхом комплексного розв'язання педагогічних і соціальних завдань з урахуванням індивідуальних особливостей дитини в різні вікові періоди.

Концептуальні положення, спрямовані на вирішення досліджуваної проблеми визначаються вимогами нормативно-правових документів: законів України «Про освіту» (2017 р.), «Про дошкільну освіту» (2001 р.), «Концепції освіти дітей раннього та дошкільного віку» (2020 р.), Концепції «Нова українська школа (2016 р.), «Базового компонента дошкільної освіти» (2012 р.), освітніми програмами розвитку дітей дошкільного віку. Відповідно до цих документів, обов'язковим компонентом системи національної освіти має бути розвиток особистісних цінностей, ціннісної етичної орієнтації з формування навичок практичного життя, емоційної сприйнятливості та сприяння розвитку індивідуальності дитини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, показав, що обґрунтування психолого-педагогічних засад цінностей та ціннісних орієнтацій здійснено науковцями – В. Анненковим, І. Бехом, І. Дьяконовим, А. Леонтєвим, В. Мясичевим, О. Петіновим, О. Подольською, Н. Фроловою, А. Фурман, Ю. Шайгородським та ін. Аспекти проблеми формування ціннісних орієнтацій у дітей дошкільного віку до різних видів діяльності розкрито дослідниками – О. Горбачовою, К. Карасьовою, О. Горшковою, С. Ладивір, М. Мішечкіною, Т. Піроженко, О. Пісарєвою, Т. Поніманською та ін. Ідеї гармонійного розвитку схарактеризовано у дослідженнях Т. Волчак, О. Висоцької, К. Рудік та ін.

Проте питання формування ціннісних орієнтацій дітей дошкільного віку в процесі гармонійного розвитку досліджено недосконало і потребує подальших наукових розробок.

Актуальність проблеми та потреба в її подальшому вивченні зумовили вибір теми дослідження: «*Формування ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку в процесі гармонійного розвитку*».

Мета і завдання дослідження. Мета – виявити та експериментально перевірити ефективність впровадження педагогічних умов формування ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку в процесі гармонійного розвитку.

Завдання дослідження:

1. З'ясувати теоретичні основи формування ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку в процесі гармонійного розвитку.
2. Виявити педагогічні умови формування ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку в процесі гармонійного розвитку.
3. Здійснити критеріально-рівневе оцінювання сформованості ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку в процесі гармонійного розвитку.
4. Експериментально перевірити ефективність впровадження педагогічних умов формування ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку в процесі гармонійного розвитку.

Об'єкт дослідження – формування ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку в процесі гармонійного розвитку.

Матеріали та методи дослідження: *теоретичні* – вивчення нормативних документів, аналіз літератури з проблем дослідження, проектування результатів і процесів їх досягнення на різних етапах пошукової роботи; *емпіричні* – бесіди, педагогічні спостереження освітнього процесу, узагальнення педагогічного досвіду вивчення педагогічної документації; *статистичні* – математична і статистична обробка отриманих упродовж дослідження результатів педагогічного експерименту.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що виявлено та експериментально перевірено ефективність впровадження педагогічних умов

формування ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку в процесі гармонійного розвитку; розкрито сутність і зміст понять «цінність», «ціннісні орієнтації».

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у впровадженні педагогічних умов спрямованих на вироблення у дітей дошкільного віку ціннісних орієнтацій у процесі гармонійного розвитку. Сформульовані в дослідженні положення й висновки можуть бути використані під час розробки програм, методичних рекомендацій та посібників, у практиці освітньої діяльності закладу дошкільної освіти.

Апробація результатів та публікації. Основні положення та результати кваліфікаційної роботи доповідались та обговорювались на 1-й науково-практичній конференції: «Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний, європейський та національний виміри змін» (23-24 квітня 2020 року, м. Суми). За результатами дослідження опубліковано 2 статті: «Освіта як середовище формування ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку», «Зміст і структура ціннісного ставлення до творів мистецтва в дітей старшого дошкільного віку».

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (44 найменування) та 5 додатків. Загальний обсяг магістерської роботи становить 72 сторінки, основний текст викладено на 53 сторінках. Робота містить 2 таблиці.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Сутність і зміст поняття «цінність», «ціннісні орієнтації»

Проблему формування ціннісних орієнтацій вивчають представники багатьох наук, зокрема педагогіки та психології, адже цей феномен впливає на всі сфери життя людини та показує характер її взаємовідносин з суспільством.

У сучасному розумінні цінності – це норми, ідеї, процеси, відносини духовного та матеріального порядку, які мають позитивну значущість і покликані допомогти людині знайти себе у житті. В окремої людини існує своя система цінностей, що пов'язує її суспільне та особисте життя. Цінності особистості відображаються у формі певних ціннісних орієнтацій – внутрішніх складових елементів особистості та відокремлюють значущі цінності людини від неістотних. Таким чином, система цінностей формує сутність людини та певної спільноти, направленість їхніх дій.

Аналіз наукових джерел показує багато підходів до вивчення феномену ціннісних орієнтацій, на який звертають увагу як українські так і закордонні вчені. Багато науковців розглядають ціннісні орієнтації через поняття «цінності», а саме: спрямованість суб'єкта та його діяльності на певну цінність; вибіркова, відносно стійка система спрямованості інтересів і потреб особистості, орієнтована на певний аспект соціальних цінностей [36]. Зокрема, Л.Волобуєва та О.Авилова зазначають, що формування цінностей людини є цілеспрямованим процесом формування етичних звичок та моральної поведінки. Вчинок показує відношення особистості до оточуючих. Для того, щоб людина мала високоморальну поведінку, необхідно поставити її у відповідні умови, впливати на її повсякденні вчинки та корегувати її відношення до людей у тій чи іншій ситуації. У свою чергу, моральна звичка – це потреба здійснювати моральні вчинки. Для ефективного формування

моральних чеснот потрібно, щоб мотиви, які спонукають дитину до усвідомлення моральних цінностей, були значущими, а ставлення до моральних якостей – були позитивними та спонукали дітей проявити зазначені якості у певних життєвих ситуаціях. Дитині дошкільного віку важливо знати не тільки, як вести себе у певній ситуації, але й чому потрібно дотримуватися встановлених вимог [36].

Також, вчені визначають ціннісні орієнтації як взаємовідносини, зокрема: соціальні взаємини, що проявляються у спілкування та діяльності, далі перетворюються в соціальні настанови, а після певних трансформацій – у ціннісні орієнтації [37]; цінності як певний об'єктивний показник особистого життя людини, а ціннісні орієнтації як феномен, що є певною дією або актом [24]; ціннісна система ставлення людини до праці, самої себе, групи, суспільства [21]; результат відображення в свідомості людини наявних у суспільстві ціннісних відносин [44].

У цьому аспекті Є.Манузіна зазначає, що систему ціннісних орієнтацій потрібно вважати підсистемою більшої системи, тобто розуміння світу людиною, яка є багаторівневою [19].

Є.Головаха вичає ціннісні орієнтації як важливий компонент особистісної структури, що показує відношення людини до цінностей, прийнятих у суспільстві та відображає поведінку, що спрямовану на набуття певних цінностей. Поняттям «ціннісні орієнтації», на думку автора, визначають елементи мотиваційної структури особистості, на основі якої людина обирає свою життєву мету та обирає спосіб виконання певної діяльності. Отже, ціннісна орієнтація – це поняття, що показує важливість для людини соціальних явищ та формує фундамент її ставлення до моральних, матеріальних та політичних норм, прийнятих у суспільстві [8].

З.Карпенко виокремлює фундаментальні цінності людини в системі її життя, які структуруються по мірі виконання індивідом певних суспільних дій. В такому разі ціннісні орієнтації, що спрямовують індивіда на набуття певної цінності відповідають рівням «суспільство», «група», «індивід». Так,

«цінностями індивідуального рівня буття людини є істина, справедливість і користь, які досягаються в пізнавальній, комунікативній і практично-перетворювальній діяльності. Цінністю функціонування індивіда в групі виступає добро як об'єктивна основа моральної за змістом і сумісної за формою діяльності. Вершинною цінністю людської екзистенції, що стверджує її суспільну вартість з огляду на унікальний творчий внесок людини як індивідуальності, є краса» [16, с. 49].

О.Ігнатенко акцентує увагу на тому, що ціннісні орієнтації є направленістю людини на набуття соціальних цінностей відповідно до її життєвих потреб. Автор зазначає, цінності вступають у дію тоді, коли у дитини виникає потреба у виконанні трудової діяльності, в набутті позитивного відношення до праці; у розумінні значущості трудової діяльності. Отже, ціннісні орієнтації, на думку автора, стимулюють набуття цінностей, на які орієнтуються діти, обираючи професійний шлях [14].

О.Набока виділяє в системі ціннісних орієнтацій такі групи компонентів, як: лінійні – змістовий, операційно-діяльнісний та контрольньо-аналітичний та полярні – мотиваційний і цільовий. Цільовий компонент ціннісних орієнтацій розглядається як еталонна мета, цінність, ідеал, до яких особистість прагне. Мотиваційний компонент охоплює потреби і мотиви особистості. Перехід від мотивів і потреб до ідеалу відбувається завдяки наявності лінійних компонентів у структурі ціннісних орієнтацій, а саме: змістовий компонент включає знання людиною цінностей, розуміння їх сутності, характерних ознак, вміння встановлювати зв'язки між ними; операційно-діяльнісний – передбачає механізм розмежування цінностей, уміння відрізнити одні цінності від інших; контрольньо-аналітичний компонент характеризується вольовими, морально-мотивованими вчинками, їх самооцінкою та оцінкою незалежного експерта. Процес формування ціннісних орієнтацій особистості, на думку авторки, спирається на цілісність і взаємозв'язок всіх структурних компонентів [22].

М.Казакіна ціннісні орієнтації розглядає як «інтегративне утворення, що характеризує цілісну особистість, її спрямованість як ціннісне ставлення до

об'єктивних цінностей, що виражаються в їх усвідомленні та переживаннях як потреб, що мотивують дану поведінку і програмують майбутнє» [15].

Т.Поніманська, вивчаючи оціночне відношення до навколишнього середовища дітей старшого дошкільного віку, зазначає, що взаємини дітей з батьками необхідно будувати так, щоб у них проявлялась структура етичних цінностей дітей та передбачались самостійні кроки дитини, щодо обирання правильної, з її точки зору, моделі поведінки. Процес формування цінностей у дітей старшого дошкільного віку має певні особливості: ціннісні орієнтації проявляються свідомо і підсвідомо та формуються разом з набуттям дитиною соціального досвіду за умови її перебування у змістовній соціальній дійсності [28].

О.Горшкова, досліджуючи процес набуття дитиною ціннісних орієнтацій, наголошує, що цінності формують дієву сторону спрямування особистості дитини і є основою її світоглядної позиції, її взаємовідносин з навколишнім середовищем. Структурними компонентами ціннісних орієнтацій особистості авторка вважає: когнітивний, емотивний і поведінковий. Когнітивний компонент виокремлює знання про ціннісні орієнтації. Емотивним компонентом ціннісних орієнтацій є їх оцінка дитиною. Поведінковий компонент показує процес реалізації ціннісних орієнтацій дитини у її повсякденній діяльності. Отже, на думку авторки, ціннісні орієнтації є дуже важливою складовою особистості дитини - рівень її вихованості залежить від сформованості тих чи інших особистісних цінностей. Також необхідно зазначити, що сформованість ціннісних орієнтацій показує рівень адаптації людини до змін зовнішнього середовища [11].

В.Анненков зазначає, що сутність ціннісних орієнтацій перекликається з концепцією діяльнісного підходу О.Леонтьєва. Такий підхід враховує присутність у молодій людини зацікавленості у виконанні певної діяльності в процесі визначення у професії: пізнавальна – розуміння важливості відповідних знань, проходження у людини певних пізнавальних процесів та виробленні інтересу до професійної діяльності; перетворювальна – направлена на

практичне використання знань і вмінь у професійної діяльності, стимулювання навчальної та науково-дослідної діяльності; комунікативна – направлена на засвоєння активного стилю комунікації, запам'ятовування професійно важливого матеріалу; оціночна – актуалізація готовності молодшої людини до виконання професійної діяльності та активності у навчально-виховному процесі; художньо-творча – передбачає прийняття участі в організації дозвілдової діяльності [1].

Отже, аналізуючи наукові джерела, ми дійшли висновку, що ціннісні орієнтації у дітей старшого дошкільного віку є певним набутих, інтегративним особистісним утворенням, що показує її світоглядну позицією; визначає поведінкові прояви; ставлення дитини до всього, що відбувається навколо неї, до оточуючих її людей та до самої себе. Ціннісні орієнтації особистості розділяються відповідно до видів та типів культури, якими є духовні та матеріальні ціннісні орієнтації.

У житті дітей старшого дошкільного віку всі цінності взаємопов'язані та проявляються у взаємодії з оточуючими людьми у різноманітних видах діяльності. Аналізуючи процес формування ціннісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку можливим є використання зазначеної класифікації, адже це дає можливість врахувати стан розвитку дитини (когнітивного, емоційного, морально-вольового).

На наш погляд, доцільно вважати ціннісні орієнтації значущим структурним елементом особистості дітей старшого дошкільного віку, що впливає на життя. Розглянуте нами визначення охоплює найважливіші аспекти такого складного, багатогранного феномена як ціннісні орієнтації.

Загалом, аналіз наукових джерел показав, що поняття «ціннісні орієнтації» включає такі компоненти, як: когнітивний; емоційно-оцінний; операційно-діяльнісний. Становлення ціннісних орієнтацій у дітей дошкільного віку як важливого структурного елементу особистості є важливою метою навчально-виховної діяльності закладу дошкільної освіти. Система ціннісних орієнтацій визначає модель поведінки дитини старшого дошкільного віку та

стиль роботи вихователя закладу дошкільної освіти, що у свою чергу впливає на потреби, мотиви та інтереси дітей старшого дошкільного віку. Ефективне вирішення питання гармонійно розвиненої особистості дошкільняти можливе шляхом комплексного розв'язання педагогічних, медичних і соціальних завдань з урахуванням індивідуальних особливостей дитини в різні вікові періоди. У цьому зв'язку необхідно дати визначення поняття «гармонійно розвинена особистість» і уточнити, чи можна назвати особистістю дитину дошкільного віку.

Аналіз визначення поняття « особистість» провідними персоніологами дав нам змогу визначити, що гармонійно розвинена особистість – це людина, яка наділена свідомістю, здатністю до пізнання, спілкування і праці, управління своєю поведінкою, має оптимальний рівень розвитку та інтеграцію фізичних, інтелектуальних здібностей та духовних і моральних якостей, високу ступінь продуктивності життєдіяльності, реалізації особистісного потенціалу.

Питання, чи кожна дитина є особистістю, можна розглядати наступним чином. Різниця між потенційною спроможністю кожної дитини стати особистістю і мірою реалізованості (нереалізованості) цієї спроможності визначає характер особистісного зростання на кожному етапі життєвого шляху. Отже, дошкільне дитинство є періодом первинного фактичного становлення особистості, і постановка питання про особистісне зростання дитини протягом перших шести-семи років життя є правомірною.

Досягнення гармонії особистості дитини можливе в процесі фізичного виховання, що забезпечується реалізацією принципу цілісного розвитку, який полягає в єдності тілесного, інтелектуального та соціально-психологічного компонентів у формуванні особистісної фізичної культури, що зумовлює тісний взаємозв'язок і взаємозалежність у розвитку духовної, емоційно-чуттєвої, когнітивної та фізичної сфер дошкільняти.

Ідеологічним підґрунтям формування гармонійно розвиненої особистості дитини в процесі занять фізичними вправами в умовах дошкільного закладу може бути концепція про те, що ефективно використання засобів фізичного

виховання, що застосовуються в процесі проведення різноманітних фізкультурно-оздоровчих заходів, виступає як процес педагогічної допомоги дитині у становленні її суб'єктності, самоствердження.

Для вирішення вказаних завдань необхідне визначення нових підходів щодо вдосконалення системи фізичного виховання у дошкільних закладах, створення сучасних інноваційних технологій, які передбачають системний підхід до формування цілісної гармонійної особистості дитини дошкільного віку.

На основі психолого-педагогічного та філософсько-історичного аналізу визначені складові процесу гармонійного виховання дітей дошкільного віку в культурно-освітньому просторі ЗДО – фізичний розвиток та духовне становлення дитини-дошкільника, що у взаємозв'язку забезпечують цілеспрямований, систематичний вплив на особистість з метою її фізично-естетичного та морального розвитку, формування творчої, фізично активної особистості, здатної сприймати й оцінювати прекрасне в природі, праці, суспільних відносинах із позицій естетичного ідеалу, а також відчувати потребу у фізично-естетичній діяльності та моральній поведінці, що проявляється як краса людського вчинку.

Змістовими домінантами процесу гармонійного виховання дітей старшого дошкільного віку років визначено: фізичну (ціннісно-тілесну) та духовну (морально-естетичну) складові, інтеграція яких досягається синтезом усіх психолого-педагогічних, соціокультурних компонентів та гуманних умов культурно-освітнього простору закладу дошкільної освіти, що обґрунтовано самою сутністю культури і розкривається у співвідношенні біологічного та соціального, тілесного й духовного в людині генезисом знання про цінності духовної і фізичної культури.

Фізична (ціннісно-тілесна) складова виділяє особливу інструментальну цінність людини, пов'язану з таким компонентом тілесності людини як фізичне здоров'я і наявністю зв'язку між фізичним і духовним здоров'ям людини, визначає, що тіло є цінність, як сфера прояву гармонії, краси, досконалості та

інших естетичних якостей, а також різноманітних тілесних відчуттів і проявляється через іманентні (термінальні) цінності, як-от: гедоністичні та естетичні. Ціннісно-тілесна складова визначає рівень розвитку рухових якостей; умінь та навичок; виконання фізичних вправ; музично-ритмічних рухів; розвиток психічних процесів, а також відповідну систему знань про тілесність та здоровий спосіб життя.

Духовна (морально-естетична) складова представлена емоційно-чуттєвими та морально-поведінковими властивостями дитини-дошкільника, що знайшло вираження в наступних складових: цінностях, які виявляються у сформованості ціннісних орієнтацій щодо здорового способу життя, мотивів удосконалення власного тіла; почуттях – насолоди, фізичної досконалості; судженнях, що передають ставлення особистості до певного об'єкта, явища; усе це утворює змістовний контекст формування аксіології людського тіла, що є культурою тілесності, у структурі якої виділяють особливу інструментальну цінність людини, пов'язану з таким компонентом тілесності людини як фізичне здоров'я і наявністю зв'язку між фізичним і духовним (насамперед психічним) здоров'ям людини. Морально-естетична складова визначає рівень знань про моральність; музично-естетичні уявлення; емоційний розвиток і чуйність; систему духовно-моральних цінностей; потреби в активній руховій діяльності; розвиток стійких морально-естетичних якостей особистості.

У роботі надається змістовна характеристика культурно-освітнього простору дошкільного навчального закладу як основи гармонійного виховання дітей старшого дошкільного віку року життя, якому притаманні наступні характеристики: змістовна насиченість, поліфункціональність, трансформованість, варіативність, доступність, які забезпечують ігрову, рухову активність, музично-ритмічну творчість та емоційне благополуччя, що надає можливість їх самовираження. Культурно-освітній простір є відкритою, незамкненою системою, здатною до корегування і розвитку.

Культурно-освітній простір – це система організації діяльності дитини, що функціонально моделює зміст її духовного і фізичного розвитку на основі

єдності соціальних і предметних засобів з метою розкриття потенційних можливостей, виховання всебічно розвиненої, гармонійної особистості, що передбачає співпрацю, співтворчість та суб'єкт-суб'єктну взаємодію всіх учасників виховного процесу. Культурно-освітній простір ЗДО визнає за вихованцями пріоритет їх індивідуальності, значущості як суб'єкта пізнання, повного занурення у розвивально-творчу діяльність, яка, своєю чергою, буде спеціально організованою й налаштованою на гармонійний розвиток кожної дитини.

Закономірностями цілісного розвитку дітей визначено: швидкий темп фізичного і психічного розвитку на основі їх взаємозв'язку в процесі набуття дитиною первісного соціального досвіду, звичок поведінки; емоційність та сенситивність як провідні характеристики віку; потреба в індивідуальному контакті (спілкуванні) з дорослим та залежність розвитку від розвиваючого культурно-освітнього середовища; довільність пізнавальних процесів, емоційно-вольової сфери; становлення творчої гри як соціальної школи дитини. Закономірностями гармонійного виховання визначені наступні: нерозривність, цілісність та єдність сформованості всіх компонентів, що становлять основу цілісного розвитку дитини старшого дошкільного віку років; оптимальний відбір змісту, методів, форм і засобів гармонійного виховання, який проводиться на основі врахування об'єктивних і суб'єктивних факторів, характерних для дітей старшого дошкільного віку років; забезпечення активної, продуктивно-значущої тілесно-фізичної, духовно-моральної та художньо-естетичної діяльності з оволодіння пластикою рухів, заснованої на єдності краси тіла та краси душі.

Принципами гармонійного виховання дітей старшого дошкільного віку років визначено: природовідповідність; культуровідповідність; етнізацію, інтеграцію та безперервність, наступність, циклічність, вікову адекватність впливу, постійного розвитку суб'єктів культурно-освітнього простору.

Теоретико-методологічний блок містить наукові підходи, закономірності та принципи гармонійного виховання дітей старшого дошкільного віку у культурно-освітньому просторі ЗДО.

Відповідно до соціально-педагогічних передумов організації гармонійного виховання в закладі дошкільної освіти, мети та завдань визначено антропологічний, аксіологічний, екопсихологічний, суб'єктно-середовищний, системно-синергетичний, інтегративно-діяльнісний підходи.

Закономірностями гармонійного виховання визначено: цілісна єдність фізичного (ціннісно-тілесного) та духовного (морально-естетичного) розвитку дитини-дошкільника відповідно до кожного компоненту гармонійної вихованості; оптимальний відбір змісту, методів, форм і засобів виховання з урахуванням об'єктивних і суб'єктивних факторів, характерних для дітей дошкільного віку; активність і творчість дитини-дошкільника у продуктивно-значущій фізичній, духовно-моральній, художньо-естетичній та музично-ритмічній діяльності з оволодіння пластикою рухів, заснованої на єдності краси тіла та краси душі.

Провідними принципами гармонійного виховання дітей старшого дошкільного віку у культурно-освітньому просторі ЗДО відповідно до предмета дослідження визначено такі, як-от: природовідповідність; культуровідповідність; етнізацію, інтеграцію та безперервність, наступність, циклічність, вікову адекватність впливу, постійного розвитку суб'єктів культурно-освітнього простору, що забезпечують гармонійне виховання дошкільників, спроможних навчатись упродовж життя.

На основі загальних методів виховання дітей старшого дошкільного віку таких як-от: методи формування свідомості (розповідь, пояснення, метод прикладу); методи організації діяльності та формування поведінки (вправи, привчання, метод створення виховних ситуацій, педагогічна вимога, спостереження тощо); методи стимулювання й мотивації діяльності та поведінки (змагання, пізнавальна гра, емоційний вплив, заохочення); методи контролю ефективності педагогічного процесу (спеціальна діагностика)

визначені специфічні методи гармонійного виховання, зокрема методи фізичного виховання (регламентовані вправи, ігровий і змагальний метод); методи психологічного впливу та корекції (казкотерапії, музикотерапії); методи ігрової драматизації, що полягають у відображенні руху образів і сюжетних дій персонажів казок, ритмопластики й спеціальними засобами рухової виразності – пантоміми: жестами, мімікою, імітаційними ритмопластичними рухам.

Підвищена увага до ціннісного поля педагогів та формування ціннісно – змістовної сфери дітей – провідні тенденції розвитку сучасної освіти. Функція освіти полягає в тому, щоб спрямувати процес формування ціннісно-змістовної сфери особистості в певне русло. ЗДО – кваліфіковано як інститут соціалізації. Його основне призначення - навчати дитину основ науки життя. Очікування суспільства сьогодні пов'язані з формуванням життєздатної, гнучкої, свідомої творчої людини. Починати це слід із дошкільного дитинства, оскільки саме в цей віковий період закладається фундамент оптимістичного світобачення; формуються уявлення дитини про свої права та обов'язки, про себе минулого-теперішнього-завтрашнього; засвоюються моральні правила і норми, розвивається довільна поведінка. Формування яких саме цінностей має сприяти освіта? Це питання є найбільш актуальним для дошкільної освіти, оскільки дитина дошкільного віку ще неспроможна зорієнтуватися в ціннісному полі сучасної культури, здійснювати усвідомлюваний вибір цінностей. У дошкільному віці система цінностей дорослого є визначальною для формування ціннісних орієнтацій дитини.

Отже, особистість педагога і система його ціннісних орієнтацій є фундаментом для роботи щодо формування ціннісної сфери особистості дитини. Ціннісні орієнтації особистості є важливою сферою досліджень багатьох наук про людину: філософії, педагогіки, психології, соціології, тощо.

Проблемі формування ціннісних орієнтацій особистості присвячено роботи класиків зарубіжної та вітчизняної науки, теорії яких ґрунтуються на понятті «особистість», оскільки ціннісні орієнтації нерозривно пов'язані з визначенням поведінки людини. Сучасні психологи, філософи і соціологи

приділяють значну увагу формуванню та розвитку ціннісних орієнтацій як компонента структури особистості, що характеризує спрямованість і зміст активності індивіда, визначає ставлення людини до навколишнього світу, до себе, надає сенсу її особистісним позиціям, поведінці, вчинкам. Вивчення особливостей ціннісної сфери педагогів, їхньої готовності брати участь у формуванні ціннісної сфери дітей, а також їхнього вміння транслювати «свої» цінності за допомогою грамотного методичного підходу – це актуальне завдання ЗДО сьогодні.

Гуманістична парадигма в освіті проголошує використання дитиною у поведінці та діяльності системи духовно-моральних цінностей, в яку вона включена (Ш.А. Амонашвілі, Л.С. Виготський, І.Д. Бех та інші). Перед усім це стосується формування в дітей відкритості до світу людей, виховання навичок соціальної поведінки, усвідомленого ставлення до себе як вільної самостійної особистості та до своїх обов'язків, що визначаються зв'язками з іншими людьми, формуванням готовності до сприймання соціальної інформації, вихованням співчуття, співпереживання, бажання пізнавати людей, робити добрі вчинки. Для формування гуманістичної позиції необхідне позитивне прийняття себе та інших людей, оптимістичне світосприйняття.

Особистість визначають її цінності та ідеали – те, що вона вважає важливим, до чого прагне і які засоби обирає для досягнення мети. Ціннісні орієнтири, якими керується доросла людина, формуються ще у дошкільному віці й часом не надто змінюються. Тому на педагогові лежить велика відповідальність – сприяти становленню такої системи ціннісних координат дитини, за якої її життя буде плідним, яскравим, щасливим, спрямованим на добро.

Ціннісні орієнтири – важлива характеристика психічного розвитку дитини. У них відбивається рівень суб'єктної активності малюка, ступінь дорослішання та гармонізації всіх його психологічних надбань, що зовні проявляються в поведінці, взаєминах з іншими людьми, у пізнавальній, предметно – практичній та ігровій діяльності. Саме тому, забезпечення

належного психолого-педагогічного супроводу процесу становлення ціннісних орієнтирів дитини в умовах дошкільного закладу і в родині належить до найважливіших завдань виховання. Процес активного привласнення культурних надбань людства є природним для дошкільного дитинства. Та для його розгортання необхідні допоміжні «культурні засоби». Одним з них є ігрова роль, завдяки сюжетно-рольовій грі, дитина приймає систему ціннісних уявлень про навколишній світ, ставлень до себе та життєвого простору, що її оточує. У процесі активного розігрування ролей та відтворення сюжету гри, дитина вчиться самостійно підпорядковувати свою поведінку ігровим вимогам: налагоджувати взаємодію, радіти успіху, підтримувати, захищати партнера по грі, скеровувати власну та спільну діяльність, збагачувати сюжет, співпереживати. Тобто, навчається діяти відповідно до моральних норм та загальнолюдських цінностей.

Серед цінностей, які засвоює дитина, розрізняють термінальні (цінності – цілі) та інструментальні (цінності-засоби). Термінальні цінності – це певні кінцеві цілі, на досягнення яких людина спрямовує свою діяльність. У старших дошкільнят досліджувалися такі термінальні цінності: родина, щастя, здоров'я, дружба, краса природи, краса мистецтва, краса техніки, зовнішня краса, гроші. Інструментальні цінності – принципи діяльності людини, що характеризують шляхи, які вона обирає для досягнення мети. Вивчалися такі інструментальні цінності: співпереживання, самостійність, творчість, допитливість, цілеспрямованість, впевненість, сміливість, наполегливість.

Процес засвоєння дошкільниками базових цінностей відбувається в умовах «предметних ситуацій», під час спілкування з дітьми та дорослими, виконання нескладних обов'язків із самообслуговування. Насамперед йдеться про формування початкових уявлень про добро і зло, правдивість і брехливість, чуйність і жорстокість, щедрість і жадібність тощо.

Через вікові особливості дошкільники ще не можуть у повному обсязі сприйняти сформовані в соціумі культурні норми, цінності та ставлення до світу природи, предметів, оточення. Соціальне середовище надто складне для

них, їм ще не під силу самотійно осмислити його. Дошкільникам необхідно побачити, виявити, випробувати ті чи інші відносини. Лише за умови, що ставлення дорослих до навколишнього світу проявляється яскраво та виражено, бо дошкільники бачать його майже предметно, можна вважати, що дорослі представили їм культуру життя з усіма його цінностями. Для співвідношення себе зі світом, дошкільники спираються на знання, досвід, оцінки, цінності, зразки поведінки свого мікросередовища, де важливу роль відіграють дорослі, і насамперед, батьки. На формування ціннісних орієнтацій дошкільників впливають методи: роз'яснення, приклад, навіювання, переконання, вправи, оцінювання та інші.

Складовими ціннісних орієнтацій є ціннісне ставлення до природи, життя, що інтегрує в собі такі утворення, як : - визнання права на життя кожної істоти; - бережне ставлення до будь-яких проявів життя; - сприймання життя в усій його різноманітності, усіх його проявах і формах; рукотворного світу – розуміння того, що предмети створені завдяки праці людини, до них слід бережливо ставитися, розуміння їх корисності в житті людини, отримання насолоди від сприймання рукотворного світу; людини – прийняття людини як цінності, повага до її автономії, самопочуття, інтересів.

Більшість сучасних українських науковців при характеристиці громадянської свідомості особистості, використовують категорію «цінність». Запропонована О. Вишневським пірамідальна модель ієрархічної системи цінностей нашого суспільства має наступний вигляд: вершинні – абсолютні, вічні, загальнолюдські вартості, які лежать в основі морального виховання і можуть бути основою міжнаціонального, міждержавного порозуміння (віра, надія, любов, добро, краса, свобода, справедливість та інші) ; національні цінності, які є сутністю національного виховання і визначають формування української національної ідеї; громадянські цінності, які пов'язані із нагальною потребою розбудови в Україні демократичного суспільства і гармонізації таким чином соціальних відносин. М. Боришевський, до власне громадянських цінностей, які взаємопов'язані з усіма іншими, відносить: 1) патріотизм, що

втілює собою самовіддану любов до Батьківщини (тобто до рідної землі, свого народу, держави); 2) інтерес до історії рідного краю; 3) національні цінності, які пов'язані з усвідомленням свого етносу, 4) правові цінності, пов'язані зі свідомим і відповідальним ставленням до свої прав та обов'язків, як громадянина держави, як такої, що об'єднує націю в духовну цілісність.

Сімейні цінності – лежать в основі сімейного виховання і передбачають збереження традиційності відповідного соціального інституту; особистісні цінності – найбільше залежать від спрямування кожної окремої людини, визначаючи зміст її унікальної індивідуальної аури в реалізації цінностей усіх попередніх рівнів. Аналіз ціннісних орієнтацій сім'ї , як соціальної групи, вивчення ціннісних орієнтацій подружжя, розбіжності в ціннісних орієнтаціях є головною перешкодою інтеграції сім'ї, її повноцінного функціонування. Гострі конфлікти роблять неможливим нормальне внутрішньо сімейне спілкування і створюють небезпеку для існування родини, виховання дітей.

Перебуваючи у процесі стрімких соціально-економічних змін, Україна гостро відчуває потребу підготовки і виховання нової генерації громадян на засадах цінностей демократичного суспільства – верховенства права людини, рівності і взаємній відповідальності (В.Г. Кремень). Цінності суспільства: свобода, добробут, щастя, постійна мета й сенс життя заради чого людина творить і бореться, про що мріє. Для визначення особистісних цінностей можна скористуватися методикою М. Рокича «Ціннісні орієнтації».

Методика «Ціннісні орієнтації» розроблена Мілтоном Рокичем як тест особистості, спрямований на вивчення ціннісно-мотиваційної сфери людини. Система ціннісних орієнтацій визначає змістовну сторону спрямованості особистості і складає основу її відносин до навколишнього світу, до інших людей, до себе самої, основу світогляду і ядро мотивації життєвої активності, основу життєвої концепції і «філософії життя».

В сучасному освітньому просторі посилюється увага до проблеми духовних аспектів, ціннісних аспектів життєдіяльності дитини дошкільного віку, як фактору її повноцінного психічного розвитку. Формування моральних

поглядів, ідеалів, переконань, норм, що визначають повсякденну поведінку дитини, здійснюється в умовах морального вибору в процесі життєдіяльності. Як правило, виховання дітей має спиратися на дотримання норм і принципів, які регулюють взаємовідносини людей, їхню соціальну поведінку. По суті становлення особистості, становлення ціннісних орієнтирів, формування і розвиток дитини у сучасному соціопросторі, обумовлені соціальними впливами, характером суспільства, в якому вона живе, атмосферою сім'ї, потенціалом батьків, світом її розваг, інтересів, звичаїв та традицій (Запорожець О.В., Корчак Я, Ковальов А.Г., Котирло В.К. Кулачківська С.Є., Ладивір С.О., Макаренко А.С., Макарова Т.А., Співаковська А.С., Петровський В.А., Титаренко Т.М. та ін.). Вже у дошкільні роки у дитини починають формуватися важливі моральні почуття і уявлення, деякі моральні способи поведінки, які виявляються і проявляються у працьовитості, правдивості, повазі до старших, доброзичливості, доброті до всього живого. Саме в дошкільному віці дитина одержує перші уявлення про форми спілкування людей, їх ставлення одне до одного, вчиться диференціювати вчинки. Батьки формують у неї перші моральні переживання – людяність, доброту, повагу до однолітка і, головне – совість, почуття вини, сорому. Ці почуття, згодом стають потребою, а потім і мотивами, які визначатимуть поведінку дитини за різних обставин життя. Давно відомо, що дошкільний вік сенситивний до виховання.

Видатний психолог Л.С. Виготський в свій час висунув концепцію о сенситивних періодах в інтелектуальному розвитку особистості. Але сьогодні все більше психологів схиляється до думки, що сенситивні періоди мають місце і в моральному розвитку особистості та формуванні ціннісних орієнтирів. Засвоюючи певні цінності дитина згодом починає самостійно керуватися цими цінностями в різних дитячих видах діяльності, а далі поступово набуває життєвого досвіду реалізуючи їх.

Дошкільний вік дуже сприйнятливий, як до хорошого, так і до поганого. Все залежить від оточуючого середовища. У люблячих батьків дитина скоріше набирає досвіду любові і лагідності. Вона вже здібна у якійсь мірі до співчуття і

співпереживання. І як важливо не дати цим паросткам загинути. Дійсно, вже з раннього віку через родинну практику спілкування, через сімейні цінності у дитини виробляються поведінкові звички, погляди, які в майбутньому стають компонентами її характеру (Венгер Л.А., Запорожець С.В., Котирло В.К., Кулачківська С.Є., Ладивір С.О., Неверович Я.З., Сухомлинський В.О. та ін.).

Виявили, що виховання дітей має спиратися на певну систему орієнтирів, духовних цінностей. Бо саме від них буде залежати, якими очима бачитиме світ, якими моральними категоріями буде мислити дитина, що буде викликати у неї співчуття чи ненависть, і саме ціннісні орієнтири допоможуть їй керуватися у всіх життєвих ситуаціях. Орієнтуючись на сучасний інформаційний простір який дає хибні орієнтири, що в житті людини більше знадобиться розум, кмітливість, знання мов, ніж доброта, чесність та справедливість. В такому випадку сучасні батьки, вже з самого раннього віку вважають за потрібне піклуватися більше про успіхи інтелектуальні, а не моральні. Та й ідеальним більшість батьків вважає ті якості своєї дитини, які напряду або на непряму пов'язані з інтелектуальним розвитком: посидючість, зосередженість, самостійність, бажання навчатись, старанність, добросовісність. І менше думають про такі якості як доброта, увага до інших людей, чуйність.

Ціннісні орієнтації, система цінностей, які сповідує сім'я визначають її інтереси, потреби і мотиви, матеріальні і духовні запити, на основі яких вона вибудовує певну модель життя, відзначають вищезгадані науковці. А реалізується передача будь-якого морального досвіду через взаємодію особистостей, насамперед, через зараження, навіяння, наслідування. Роботи С.Л. Рубінштейна, О.М. Леонтєва, Н. І. Непомнящої, С.Г. Якобсона, В.С. Мухіної, Є.В. Субботського та ін. показали значення ціннісних орієнтацій для соціального розвитку особистості. Джерелом розвитку дитини виступає дорослий, якому дитина намагається наслідувати, намагається бути на нього схожою. Розвиток особистості здійснюється переважно в сім'ї і залежить від прийнятого в ній стилю виховання, від того, що в ній переважає – співробітництво, доброзичливість і взаєморозуміння або ж нетерпимість,

грубість, покрикування та покарання, те і буде визначаючим. І від того, як буде відбуватись виховання на перших стадіях розвитку людини, в значній мірі залежить майбутні ціннісні орієнтації підростаючої особистості, яка входить у життя.

Психологи стверджують, що цінності, ціннісні орієнтації стихійно не виникають, а є результатом тривалого процесу їх формування впродовж всього життя особистості. Засвоєння дитиною цінностей передбачає набуття нею знань, суспільного досвіду, розуміння суті явищ і факторів об'єктивної дійсності і свого місця в суспільстві та часовому просторі. (Андреева А.Г., Виготський Л.С., Москаленко В.В., Павелків Р.В. та ін.).

Дитинство – період життя людини, коли формуються найважливіші функції організму, активно здійснюється засвоєння моральних норм, знань і цінностей, що дозволяє малюку почуватися повноцінним членом суспільства. Саме дошкільний вік вважається сенситивним до соціального впливу і пізнання оточуючого світу, саме цей період вважається ключовим. В роботах Л.С. Виготського, О.В. Запорожця, Д.Б. Ельконіна, О.М. Леонтьєва та ін. підкреслюється надзвичайне значення дошкільного віку як періоду становлення особистості дитини. Саме в цей період вона долучається до загальнолюдських цінностей, встановлюються перші взаємини малюка з дорослими. Новоутворення дошкільного віку пов'язані з переключенням орієнтації дитини на соціальне середовище, появою особистісних форм поведінки. Накопичення соціального досвіду та перетворення загальноприйнятих цінностей у значимі для самого дошкільника супроводжується значними змінами емоційної сфери. Вона починає пов'язуватися з правилами поведінки, їх змістом та обов'язковістю їх дотримання, а також із взаєминами людей (Л.І. Божович, Л.С.Виготський, О.В. Запорожець, В.К. Котирло, Я.З. Неверович, Д.Б. Ельконін та ін.). В перші роки свого життя дитина не має ніякого уявлення про моральні звичаї і норми людського суспільства і діє безпосередньо під впливом власної потреби. Але під впливом магічних слів «можна» і «неможна» дитина

оволодіває певною сумою найпростіших правил поведінки, які створюють їй дорослі. Згодом дитина підпорядковує свою поведінку з вимогами батьків.

Засвоюючи життєво необхідні норми поведінки, збагачуючись життєвим досвідом, дитина починає засвоювати вже і моральні норми суспільства. Дослідження останніх років, психологічні спостереження свідчать, що відсутність достатньої духовної близькості дитини з батьками з перших років життя несприятливо позначається на розвитку її особистості. У наш час батькам, зайнятим професійною діяльністю, заклопотаним матеріальним забезпеченням сім'ї, бракує часу для систематичного спостереження за дитиною, для глибокого вивчення її розвитку. Вивчення ціннісних орієнтацій дошкільників дасть змогу передбачити їх вплив на якість виховання дитини, дозволить нам відшукати шляхи усунення дисгармонії сімейного спілкування, а відтак сприяти створенню повноцінної соціальної ситуації для розвитку особистісного потенціалу дитини. Допоможе більш конкретно проаналізувати вчинки дошкільників, їх потреби та інтереси, ідеали та цілі яких вони бажають досягти. Варто нагадати, що ієрархію цінностей дитина – дошкільник завжди переймає від дорослих. Вона сприймає предмети як щось цінне, якщо дорослий вважає їх цінними, внутрішню цінність вона зрозуміти ще не здатна.

1.2. Сучасний стан процесу гармонійного розвитку дітей старшого дошкільного віку

Головною метою виховання з точки зору більшості батьків є забезпечення комфортного життя та оберігання дитини від негативного впливу оточення, але для отримання соціального досвіду дитині просто необхідно виходити із так званої «зони комфорту» та, з огляду на індивідуальні особливості, старатися вчитися розв'язувати свої проблеми самостійно. Це є важливим завданням технології сталого розвитку, тому що його виконання дає можливість дитині вчитися робити певні дії без допомоги дорослих.

Загалом, поняття гармонійного розвитку включає морально-етичний, правовий, екологічний, соціально-економічний компоненти засвоєння знань, навичок, пріоритетів та принципів сталого розвитку. Важливо при цьому звертати увагу на зміст зазначеного процесу, адже освіта для сталого розвитку дитини повинна бути побудованою на практичних ситуаціях взятих із життя. Також вона повинна бути зорієнтованою на все те, що відбувається у природньому та соціальному навколишньому середовищі дитини. Освіта гармонійного розвитку повинна стати важливим складовим елементом дошкільної освіти і здійснюватися систематично та послідовно; мати зв'язки між навчальними дисциплінами; сприяти засвоєнню дитиною старшого дошкільного віку позитивних знань, умінь і навичок [4; 20; 23; 28; 32].

Одним із важливих завдань системи дошкільної освіти є забезпечення навчально-виховного процесу, що сприяє оптимальному інтелектуальному духовному та фізичному розвитку дитини старшого дошкільного віку.

Проблема оновлення системи дошкільної освіти в Україні засвідчує, що її важливою стратегічною метою є забезпечення умов для виховання дитини як гармонійно розвиненої особистості.

Науковці вважають, що гуманізація мети та завдань системи дошкільної освіти, приведення життя дитини у відповідність до оптимальних умов актуалізують питання оновлення змісту першої освітньої ланки. Зазначений аспект виступає умовою виховання дитини старшого дошкільного віку як гармонійно розвиненої особистості. Повноцінний гармонійний розвиток дитини дошкільного віку як особистості є стратегічною метою освіти першої ланки, що передбачає турботливе відношення до сталого фізичного, соціального і духовного розвитку дитини [4; 20; 32].

Гармонійний розвиток особистості дитини старшого дошкільного віку можливий шляхом розв'язання комплексу педагогічних, соціальних і медичних завдань, враховуючи при цьому індивідуальні особливості дитини певного віку, тому ми вважаємо за необхідне проаналізувати поняття «гармонійно розвинена особистість».

Наукові дослідження з даного питання, показують, що гармонійно розвинена особистість – це людина, яка має оптимальний рівень інтелектуального, фізичного, духовного і морального розвитку, а також високий рівень продуктивності життя та реалізації власного потенціалу [18; 29; 33; 39].

З метою забезпечення гармонійного розвитку особистості, дошкільна освіта повинна носити комплексний характер, бути направленою на інтегративне розв'язання проблем соціального становлення особистості. Отже, наступною характеристикою освіти для гармонійного розвитку – є її включення в різні складові життя людини, на різних етапах її розвитку, проникнення в соціальний, економічний, екологічний сектори [29].

Дослідниця О.Пометун вважає, що дитина – «це активна і творча особистість, здатна пізнавати і саморозвиватись» [27]. У закладі дошкільної освіти дітям потрібно надати можливість виробити власну модель поведінки та унікальну систему цінностей. Дитина повинна зрозуміти, як її модель поведінки впливає природне та соціальне середовище. З точки зору авторки у сучасній педагогіці прийняте положення про те, що інформація, яку ми надаємо дитині, призводить до зміни її відношення до певного явища і таким чином відбувається формування її власної ціннісної системи. Очікуваним результатом цього процесу є поступова зміна моделей поведінки дитини.

На думку Н.Гавриш [7] та О.Пометун [27] зміст освіти гармонійного розвитку визначається наступним чином. Метою змісту освіти гармонійного розвитку закладу дошкільної освіти є: виконання практичної діяльності у процесі проведення занять з розвитку особистості дитини; врахування необхідності формування вікових компетентностей у дітей старшого дошкільного віку; допомога дитині дошкільного віку у побудові плану власного майбутнього з метою їх самореалізації у різних сферах життєдіяльності; врахування інтересів дітей старшого дошкільного віку під час організації навчально-виховного процесу; допомога у розв'язанні певних життєвих ситуацій; узгодження моделей поведінки дітей з суспільними потребами.

Завдання змісту освіти гармонійного розвитку закладу дошкільної освіти: цілеспрямоване та систематичне навчання дитини з метою її гармонійного розвитку; взаємообумовленість мети, завдань та принципів дошкільної освіти; засвоєння знань, формування умінь та навичок з метою допомоги у вирішенні життєвих проблем; виховання громадян країни, які розуміють силу впливу людини на навколишнє середовище та вважають за необхідне дбати про збереження навколишнього середовища.

Основними принципами змісту освіти гармонійного розвитку закладу дошкільної освіти є: самостійне приймання дитиною рішення щодо власної моделі поведінки; виховання у дитини впевненості у своїх силах і можливостях та розуміння важливості прийняття повної відповідальності за результати свого навчання; використання певних методів та прийомів, що дають змогу забезпечити психологічний комфорт у дітей старшого дошкільного віку у процесі навчання та виховання; дбайливе ставлення до забезпечення появи у дітей почуття задоволеності від участі у певних видах діяльності.

Форми змісту освіти гармонійного розвитку закладу дошкільної освіти наступні: організація занять з метою фізичного, розумового, естетичного розвитку дітей; виконання мініпроектів, творчих завдань; презентації; віртуальні лабораторії; читання коміксів тощо [7; 27].

Високу ефективність застосування ідей освіти для гармонійного розвитку дітей старшого дошкільного віку відзначають педагоги-практики, які акцентують увагу на взаємозв'язку мети та завдань процесу гармонійного розвитку і вимог державних стандартів дошкільної освіти. Основними вимогами державних стандартів дошкільної освіти є: забезпечення вмінь планування і самостійного здійснення певної діяльності; ознайомлення з ефективними способами комунікації з однолітками та дорослими; формування вмінь використовувати здобуті теоретичні знання з метою розв'язання певних практичних завдань [4; 7; 17; 23; 31].

Нова редакція Базового компонента дошкільної освіти передбачає формування у дітей старшого дошкільного віку елементарних знань про

споживчі товари, послуги та грошову одиницю. Зокрема освітня лінія «Дитина у світі культури» частина «Предметний світ» зазначає, що дитина дошкільного віку повинна мати «уявлення про ощадливе ведення домашнього господарства, вміє ощадливо ставитися до речей, грошей. Розрізняє соціальні ролі: «покупець», «продавець», поняття: «гроші», «товар», «недбайливий», «ощадливий» [4].

У дитини старшого дошкільного віку доцільно сформувати наступні економічні знання та уявлення: про грошову одиницю; про продавців та покупців; про необхідні вимоги до товару, його якість, безпечність, корисність, відповідність ціні; про необхідність бережливо користуватися речами; про правила вдумливого підходу щодо вибору потрібних послуг та товарів; про важливість правильно харчуватися та дбати про культуру своєї поведінки [4].

Набуття дитиною старшого дошкільного віку економічного досвіду має відбуватися за наступними напрямками. Перший напрямок: через засвоєння досвіду, отриманого протягом всього часу існування суспільства у вигляді певних економічних догматів. Другий напрямок: формування економічного досвіду дітей старшого дошкільного віку у процесі виконання ними різноманітної діяльності та формування у неї економічних моделей поведінки (спостереження за процесами, що відбуваються в економіці; прийняття участі в елементарних економічних відносинах [4].

Отже, в результаті аналізу наукових досліджень, що розкривають проблему гармонійного розвитку, ми можемо зробити висновок, що найважливішими змістовними аспектами нашої магістерської роботи є вивчення соціальної, економічної та екологічної сфер життя дітей старшого дошкільного віку. Саме врахування особливостей зазначених сфер життя сприятиме формуванню у дітей старшого дошкільного віку ціннісних орієнтацій.

1.3. Педагогічні умови формування ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку в процесі гармонійного розвитку

Вивчення ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку зумовлене важливістю формування власної структури цінностей людини, що є потужним механізмом процесу соціалізації особистості. Визначаючи педагогічні умови формування ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку в процесі гармонійного розвитку ми виходили з того, що умова – це категорія, що показує відношення об'єкта, предмета або явища до соціального та природнього середовища [18].

Н.Єрошина вважає, що умовами є сукупність психологічних, педагогічних і соціальних факторів, що впливають на процес навчання та виховання, управління ними, використовуючи певні форми, методи та прийоми [13]. В педагогіці умову розглядають: по-перше – як термін, який відображає відношення до факторів, завдячуючи яким умова з'являється та існує; по-друге – як зовнішню обставину середовища, яка є причиною якісних змін особистості; по-третє – як оптимальне поєднання різних чинників. Отже, умови – це суттєвий компонент комплексу об'єктів, за наявності якого відбувається існування певного явища.

Лексичне значення педагогічних умов трактується по-різному: це умови від яких залежить результат, вимоги, що висуває одна сторона до іншої, домовленість між сторонами, що закріплена письмово, прийняте правило в будь-якій сфері діяльності. Важливою ознакою умов є елемент відношень одного компоненту до іншого. Відповідно під умовами маються на увазі обставини, у яких знаходиться об'єкт та які впливають на нього.

Сучасні педагогічні словники не мають чіткого визначення педагогічних умов, однак є достатньо наукових статей, які відображають зміст зазначеної педагогічної категорії. У сучасній педагогічній науці умовою є сутнісний вплив на навчально-виховний процес, мета та завдання якого визначені педагогом та прогнозує, але не гарантує отримання оптимального результату

навчання та виховання. В дидактичній науці умовою є педагогічна вимога, дотримання якої в педагогічному процесі суттєво впливає на його результат [18].

Отже, аналіз наукових джерел показав, що педагогічна умова є комплексною характеристикою, що включає в себе зміст, форми, методи, прийоми, засоби педагогічного менеджменту, які впливають на ефективність прийняття рішень щодо варіантів розв'язання певних запланованих завдань.

Спираючись на визначення понять «цінності», «ціннісні орієнтації», «гармонійно розвинена особистість» і прийняття до уваги терміну «педагогічна умова», як комплексу можливостей методів та прийомів реалізації педагогічного процесу, за допомогою яких забезпечується знаходження оптимального рішення певного педагогічного завдання, ми сформулювали педагогічні умови, що забезпечуватимуть формування ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку.

На наш погляд, ефективність формування ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку в процесі гармонійного розвитку забезпечить виконання таких трьох педагогічних умов, як: використання комплексного підходу до виховання у дитини старшого дошкільного віку впевненості у своїх силах і можливостях; використання спеціальних методів проведення занять з метою підтримки психологічного комфорту дітей; формування моделей поведінки, що орієнтовані на гармонійний розвиток дітей старшого дошкільного віку.

Визначаючи першу педагогічну умову (використання комплексного підходу до виховання у дитини старшого дошкільного віку впевненості у своїх силах і можливостях) ми виходили з розуміння того, що необхідно виховувати у дитини впевненість у своїх діях як важливу особистісну характеристику, що виявляється у здатності впливати на умови свого життя, проявляється у відношенні до себе як особистості, усвідомленні свого «Я».

Аналізуючи наукові джерела щодо особливостей сенситивного періоду розвитку дітей старшого дошкільного віку показує, що у цьому віці діти

продовжують знайомитися з різними моделями людської поведінки через гру та відносини з оточуючими людьми, зокрема однолітками. Головним аспектом успішної соціалізації дітей дошкільного віку є наявність високого рівню впевненості у собі, що проявляється у ставленні дітей до самих себе, до навколишнього середовища, сформованості вмінь аналізу життєвих ситуацій та розв'язання життєвих завдань [23; 34].

Поняття «впевненість у собі» у тлумачному словнику констатується як «віра у щось, відчуття впевненості у своїх силах; відчуття людиною власних можливостей, що адекватні завданням, які стоять перед нею у житті, та завданням, які людина ставить перед собою» [6].

Отже, впевненість у собі в психолого-педагогічній літературі характеризується як особистісна якість, що виступає готовністю приймати життєво важливі рішення; індикується співвіднесенням мети та можливості її досягнення; проявляється у таких характеристиках як рішучість, ініціативність, внутрішня гармонія, особистісна зрілість [6; 9; 23; 34].

У зв'язку з цим А.Сіренко вважає важливими такі індикатори впевненості дитини у собі, як «гармонійність, ідентичність, реалізм, внутрішня стійкість, самооптимізм, вміння відкрито висловлювати свої емоції та почуття, відчуття перспективи життя, відсутність агресії, рішучість, сміливість, ініціативність, здатність до спонтанності, об'єктивність, наполегливість, позитивне ставлення до життя, вміння правильно оцінити свої сили щодо конкретних вимог, вміння шукати компромісні рішення, чітке розуміння засобів досягнення мети, передбачення успіху, здатність висловлювати та приймати вимоги, критику, похвалу, встановлювати контакти з оточуючими, чіткість у висловлюванні власної думки та бажань, високий рівень самоповаги, чітка характеристика себе; впевнена постава, хода, сміливі рухи, позитивна міміка з широким репертуаром, відкриті жести, впевнений погляд, чітка манера говорити тощо» [34].

У свою чергу, О.Горбачова впевненість у собі пов'язує з образом «Я», початок формування якого припадає на дошкільний вік та продовжує

розвиватися під час взаємодії дитини з навколишнім середовищем. Важливу роль при цьому грають дорослі, які приймають участь в організації комунікативної та предметно-практичної діяльності, допомагаючи дитині дошкільного віку прийняти себе [9].

Досліджуючи феномен упевненості науковці акцентують увагу на значущості формування почуття радості у дитини від відповідності її самостійності вимогам, що ставлять перед дитиною оточуючі. Головна умова успішного розвитку, запорука емоційного комфорту, який чинить вплив на якість життєдіяльності дитини дошкільного віку та допомагає долати різноманітні перепони, бути в гармонії з собою, природним та соціальним середовищем є визнання важливими для дитини близькими людьми її досягнень [9; 23; 34].

Отже, ми вважаємо, що в контексті ідей освіти гармонійного розвитку, впевненість, як особистісна якість, грає важливу роль у процесі формування ціннісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку. Зазначена якість допомагаю дитині ефективно користуватися своїми силами та можливостями у відповідності до ситуації. Успішна соціалізація дитини старшого дошкільного віку залежить від присутності у неї таких якостей, як: належна самооцінка, впевненість у правильності своїх дій, самоповага та повага інших.

Наступною педагогічною умовою ефективного формування ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку в процесі гармонійного розвитку ми визначили використання спеціальних методів проведення занять з метою підтримки психологічного комфорту дітей.

З точки зору науковців, психологічний комфорт є станом особистості, що виявляється у душевному спокої, отриманні задоволення від участі у різних сферах життєдіяльності, благополуччі [21; 24; 43].

Умовами, що забезпечують дитині психологічний комфорт, є: задоволення потреби дитини старшого дошкільного віку у відпочинку; присутність у дитини вільного часу, який вона може використовувати на власний розсуд; дозування дорослими психічного й фізичного навантаження;

гнучкий режим дня; задоволення потреби доводити почате до кінця; надання права дитині відмовитися від діяльності, яка не подобається; стимулювання бажання виявляти ініціативу у діяльності; забезпечення дитині спокійного оточення; відмова дорослих від авторитарних дій, голосних слів, різких жестів; розвиток вміння у дорослих розпитувати й вислухувати дитину дошкільного віку [35].

На думку Т. Коломоєць, значущою складовою формування у дитини старшого дошкільного віку впевненості в собі, забезпечення її психологічного комфорту є використання суб'єк-суб'єктних відносин з нею [17]. Ми погоджуємося з її думкою, адже партнерські відносини з дітьми є запорукою успішного формування правильних цінностей.

Окрім зазначеного, на нашу думку, ефективними методами і прийомами, що дають змогу забезпечувати психологічний комфорт дитині є: арт-терапія, музикотерапія, кольоротерапія, казкотерапія і психогімнастика.

Арт-терапія – це лікування художньою творчістю. Арт-терапія є засобом психічної гармонізації, розвитку людини, розв'язання соціальних конфліктів [17].

Музикотерапією є вид арт-терапії, особливість якої виявляється у використанні з лікувальною або корекційною метою музики. У сучасному світі музикотерапія є особливим напрямком психокорекції, в основі якого лежать наступні аспекти впливу: психосоматичний, що виявляється у здійсненні лікувального впливу на функціональність організму та психотерапевтичний вплив, здійснення якого відбувається з метою корекції певних відхилень в психоемоційному стані людини) [17].

Кольоротерапія – це лікування за допомогою цілеспрямованого підбору і використання відповідного кольорового режиму для дитини дошкільного віку з метою впливу на її психофізичний стан через досягнення оптимального профілактичного, корекційного або реабілітаційного ефекту [17].

На нашу думку, головною ідеєю використання кольорового режиму в роботі з дітьми старшого дошкільного віку є досягнення оптимального

фізичного розвитку дошкільняти, покращення стану його психофізіологічних функцій, досягнення гармонійного розвитку особистості за допомогою підбору певних кольорів в інтер'єрі роздягальні, спортивної зали, кабінету лікувальної фізичної культури тощо.

Казкотерапія – це психічна корекція особистості за допомогою використання такого засобу літературного твору як казка. Казкотерапія покликана допомогти дитині старшого дошкільного віку у зменшенні агресивності, допоможе надбати впевненість у собі, подолати надмірну сором'язливість [17]. Застосування казкотерапії в період дошкільного віку є ефективним, адже такий літературний жанр як казка дозволяє дитині задовольнити свою потребу у мріях та фантазіях.

Доволі ефективним методом, що може допомогти забезпечити дитині психологічний комфорт є психогімнастика [17]. Головною метою методики є навчання дитини дошкільного віку справлятися з певними труднощами, що можуть зустрітися на її життєвому шляху. У зв'язку з цим, дитина повинна зрозуміти, що її думки, почуття і поведінка взаємопов'язані та впливають одне на одне і що певні емоційні негаразди викликані не тільки проблемними ситуаціями, але і їх хибним трактуванням. Під час занять психогімнастикою діти вчаться розпізнавати різні почуття та емоції, оволодівають прийомами управління ними.

Останньою, третьою умовою формування ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку в контексті гармонійного розвитку ми визначаємо формування моделей поведінки, що орієнтовані на гармонійний розвиток дітей старшого дошкільного віку.

Формулюючи зазначену умову ми виходили з того, що фундаментальним завданням концепції гармонійного розвитку є об'єднання соціальної, економічної та екологічної складових розвитку особистості та суспільства. В даному контексті ми акцентуємо увагу на тому, що особливості гармонійного розвитку зумовлюються особливостями розвитку дітей старшого дошкільного віку, але принципи освіти для гармонійного розвитку при цьому є спільними

для дітей різного віку. Головним принципом є формування у дитини уявлення про важливість спрямування свого розвитку у правильному напрямку, про досягнення гармонії, стабільності та безпечності свого сьогодення та майбутнього. Змінюючи концепцію навчального процесу потрібно дбати і про зміну навчальних методів, адже важливо у дитини формувати вміння діяти, тому і засоби та методи навчання необхідно застосовувати такі, що будуть мотивувати дитину старшого дошкільного віку до виконання певного виду діяльності.

З цією метою О.Безсонова пропонує використовувати такий алгоритм дій, як: трикутник взаємозв'язків; пробний крок; запрошення до дії; моделювання взаємодії; перший досвід; рольова гра. Обов'язково при цьому використовувати методи проблемних запитань, що будуть мотивувати дітей старшого дошкільного віку шукати правильні відповіді разом з дорослими й однолітками застосовуючи доступні їм засоби [2, с. 14].

Також, важливим методом напрацювання поведінкових звичок, що зорієнтовані на гармонійний розвиток дитини старшого дошкільного віку є проектна гра. Сутність її виявляється у створенні вихователем певних ігрових ситуацій, у яких діти вчаться розв'язувати запропоновані соціальні завдання. У ході проектної гри можна використовувати прийом провокації, сутність якого полягає у наступному: відбувається уточнення проблеми, визначається суть конфлікту, відбувається пошук правильних рішень проблеми та спільний з дорослим аналіз власного вибору. Використовувати прийом можна як в грі так і в справжньому житті [12].

Загалом, з метою реалізації процесу формування ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку можна використовувати багато різних методів. Ефективними методами є: незакінчені пропозиції, ранжування, чотири кути, протилежності. Під час навчання вихователь є організатором дітей, який повинен надихати їх, підбадьорювати, скеровувати на пошук правильних рішень. При цьому педагог зобов'язаний створювати умови для забезпечення

високої ефективності навчального процесу, повинен спонукати дітей до взяття в ньому участі [10].

Таким чином, дитину старшого дошкільного віку необхідно обов'язково знайомити з правилами поведінки у різних життєвих ситуаціях, мотивувати до зміни своєї діяльності в залежності від змін умов і вимог, формувати навички самоконтролю та вміння узгоджувати власні дії з діями оточуючих. У свою чергу, встановлення вихователем контакту з дитиною дозволяє: сформувати такі базові особистісні якості, як: розсудливість, працелюбність, відповідальність, самостійність; забезпечити розвиток таких вольових особистісних якостей, як: самовладання, наполегливість, цілеспрямованість, ініціативність, рішучість; розвинути інтелектуальні здібності дитини. Також потрібно дбати про психологічну та соціальну адаптацію дошкільнят до нових умов життя: виховувати такі позитивні особистісні якості у дітей, як: раціональність; працьовитість, бережливість, ощадливість; забезпечувати формування навичок і звичок, що пов'язані із вихованістю дітей старшого дошкільного віку.

Висновки до першого розділу

Аналізуючи наукові джерела, ми дійшли висновку, що ціннісні орієнтації у дітей старшого дошкільного віку є певним набутиим, інтегративним особистісним утворенням, що показує її світоглядну позицією; визначає поведінкові прояви; ставлення дитини до всього, що відбувається навколо неї, до оточуючих її людей та до самої себе. Ціннісні орієнтації особистості розділяються відповідно до видів та типів культури, якими є духовні та матеріальні ціннісні орієнтації.

У житті дітей старшого дошкільного віку всі цінності взаємопов'язані та проявляються у взаємодії з оточуючими людьми у різноманітних видах діяльності. Аналізуючи процес формування ціннісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку можливим є використання зазначеної класифікації,

адже це дає можливість врахувати стан розвитку дитини (когнітивного, емоційного, морально-вольового).

На наш погляд, доцільно вважати ціннісні орієнтації значущим структурним елементом особистості дітей старшого дошкільного віку, що впливає на життя. Розглянуте нами визначення охоплює найважливіші аспекти такого складного, багатогранного феномена як ціннісні орієнтації.

Загалом, аналіз наукових джерел показав, що поняття «ціннісні орієнтації» включає такі компоненти, як: когнітивний; емоційно-оцінний; операційно-діяльнісний. Становлення ціннісних орієнтацій у дітей дошкільного віку як важливого структурного елементу особистості є важливою метою навчально-виховної діяльності закладу дошкільної освіти. Система ціннісних орієнтацій визначає модель поведінки дитини старшого дошкільного віку та стиль роботи вихователя закладу дошкільної освіти, що у свою чергу впливає на потреби, мотиви та інтереси дітей старшого дошкільного віку.

В результаті аналізу наукових досліджень, що розкривають проблему гармонійного розвитку, ми можемо зробити висновок, що найважливішими змістовними аспектами нашої магістерської роботи є вивчення соціальної, економічної та екологічної сфер життя дітей старшого дошкільного віку. Саме врахування особливостей зазначених сфер життя сприятиме формуванню у дітей старшого дошкільного віку ціннісних орієнтацій.

Ефективність формування ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку в процесі гармонійного розвитку забезпечить виконання таких трьох педагогічних умов, як: використання комплексного підходу до виховання у дитини старшого дошкільного віку впевненості у своїх силах і можливостях; використання спеціальних методів проведення занять з метою підтримки психологічного комфорту дітей; формування моделей поведінки, що орієнтовані на гармонійний розвиток дітей старшого дошкільного віку.

РОЗДІЛ 2

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ ГАРМОНІЙНОГО РОЗВИТКУ

2.1. Критеріально-рівневе оцінювання сформованості ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку в процесі гармонійного розвитку

З метою вивчення стану сформованості ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку в процесі гармонійного розвитку, нами був проведений констатувальний експеримент, під час якого ми визначили рівень сформованості когнітивного, емоційно-ціннісного та операційно-діяльнісного компонентів ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку.

Виявлення рівня сформованості зазначених компонентів ми проводили з використанням наступних методик: «Експрес діагностика сфери ціннісних орієнтацій дитини дошкільного віку»; «Прояв регулятивних механізмів ціннісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку» «Рівні прояву ціннісних орієнтацій дітей під час їх рольової активності різної спрямованості у реальних та ігрових стосунках» (автор Т.Піроженко) [26].

У результаті проведеного експерименту виявилось, що найбільш представленим у структурі цінностей дітей старшого дошкільного віку виявився когнітивний компонент, що відображає уявлення дитини про сутність процесів, об'єктів, явищ та якостей, які є значущими для них. Переважання когнітивного компоненту в системі цінностей вказує, на те, що ці цінності є важливими для дитини. Найбільш обізнаними діти виявилися з такими поняттями як: дружба, творчість, сім'я, щастя, здоров'я. Також було виявлено, що знаною для дітей старшого дошкільного віку цінністю є самостійність, що визначається запитом суспільства щодо швидкого дорослішання дитини.

Найменш обізнаними діти були з такими цінностями, як: допитливість, наполегливість, впевненість, цілеспрямованість, творчість, співпереживання.

Наступним за рівнем прояву в системі ціннісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку є операційно-діяльнісний компонент, в якому демонструється міра реалізації дитячих цінностей у житті та показується рівень прояву механізмів їх регуляції. Найбільш діючими виявилися: дружба, самостійність, цілеспрямованість, впевненість, творчість і щастя. Менше проявилися у дітей є такі цінності як: краса природи та краса мистецтва.

Емоційно-ціннісний компонент системи ціннісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку знаходиться на останньому місці. Значущими цінностями, що відповідно до потреб дітей були: творчість, дружба, здоров'я, родина та краса природи. Найменш значущими для дітей є такі цінності, як: цілеспрямованість, співпереживання, впевненість, наполегливість.

Отже, очевидним є те, що в емоційній сфері дітей присутні протиріччя між моделями взаємодії дитини та її соціальним оточенням. З цього можна зробити висновок, що подальше стримування в освітньому просторі системи ціннісних орієнтирів та не звертання уваги на закономірності їх становлення у дошкільному віці виступає фактором стримування повноцінного психічного розвитку дитини.

З метою вивчення самооцінки дітей старшого дошкільного віку ми використали методику «Символічне уявлення Я-образу» (опис методики показано у додатку Б). Результати експерименту є наступними: завищена самооцінка проявляється у 18% учасників експериментальної групи та 21% учасників контрольної групи. Виконуючи завдання дошкільнята намалювали кружечок по центру кола, що говорить про прояв свого егоцентризму, або ж зображували себе на малюнку над іншими, показуючи цим підпорядкування дітей собі. З цього можна зробити висновок, що емоційно-ціннісний структурний компонент розуміння дітьми світу сформований на неналежному рівні. Заниженою самооцінка виявилася у 8% учасників експериментальної групи та 6% учасників контрольної групи, з чого можна зробити висновок, що

дошкільнята хвилюються щодо несхожості себе з іншими дітьми, зображують себе на малюнку підпорядкованими іншим дітям, тобто, емоційно-ціннісний компонент ціннісних орієнтацій сформований у дітей на невисокому рівні. Отже, цих дітей можна віднести до групи ризику, добре, що їх небагато, але все-таки вони є. Адекватною самооцінка є сформованою у більшій кількості дітей експериментальної групи (78%) та 79% контрольної групи. У цій групі учасників експерименту можна простежити вияв таких особистісних якостей, як дружелюбність та товариськість – у розташуванні себе відповідно до дітей, вони показують себе на малюнку як частину групи, ототожнюють себе з однолітками, тобто ціннісні орієнтації у них є сформованими на високому рівні.

Для визначення сформованості операційно-діяльнісного компоненту системи ціннісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку, ми використали таку методику, як «Два будиночки» та методику для визначення домінування пізнавального чи ігрового мотиву дитини (автор Н.Гуткіна, додаток В).

Результати використання методики «Два будиночки» є наступними. Для дітей обох груп характерним є наявність високого рівню такого елементу операційно-діяльнісного компоненту, як світорозуміння – сформованими є позитивні взаємовідносини з оточуючими людьми.

Товариські міжособистісні взаємовідносини виявлені у 45% дітей експериментальної групи, та 43% дітей контрольної групи – це гарні взаємовідносини з товаришами, педагогами, знайомими учасників експерименту.

Персоніфіковані міжособистісні взаємовідносини проявляються у 28% дітей експериментальної групи, та 34% дітей контрольної групи – це взаємовідносини дітей з батьками, братами та сестрами, близькими людьми.

На жаль, значну частку у світорозумінні дітей займають деструктивні взаємовідносини, що виявлені у 26% % дітей експериментальної групи та 24% дітей контрольної групи – це неприємні або навіть ворожі взаємовідносини з іншими дітьми. Під час спілкування з дітьми ми вияснили, що причиною таких

взаємовідносин є конфлікти між дітьми. Саме тому діти старшого дошкільного віку «поселяли» інших дітей у чорний будинок на малюнку.

Результати використання методики з визначення домінування пізнавальних чи ігрових мотивів дітей (автор Н.Гуткіна) є наступними.

Пізнавальні мотиви проявлялися лише у 32% дітей експериментальної групи та 35% дітей контрольної групи – діти з цікавістю слухали казку і відмовилися гратися з іграшками, що говорить про перевагу у дошкільнят пізнавальних мотивів.

Ігрові мотиви є характерними для 66% дітей експериментальної групи і 63% дітей контрольної групи – діти відмовлялися слухати казку та хотіли грати з іграшками. Оптимальний розвиток таких дітей відбувається за допомогою гри, гра для них є необхідною умовою формування світогляду. Аналіз дитячих відповідей показав, що 100% дошкільнят люблять гратися в різні ігри, що відповідає особливостям сенситивного періоду розвитку дітей цього віку. 92% учасників експерименту відповіли, що більше всього їм подобається грати в рухливі ігри. При цьому, частіше діти граються в закладі дошкільної освіти та вдома, про що сказали 76% опитуваних. 64% дітей старшого дошкільного віку вміють організувати ігри з власним сюжетом. 81% дітей подобається гратися з товаришами. З іграшками подобається гратися всім дітям і вдома, і в закладах дошкільної освіти.

Отже, в результаті проведеного експерименту нами визначено рівні сформованості ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку.

Високий рівень сформованості ціннісних орієнтацій показує наявність вмінь у дитини старшого дошкільного віку правильного сприймання, розуміння та вміння вносити зміни в природне та соціальне середовище; визначати своє місце серед оточуючих, толерантно відноситися до природного та соціального оточення.

Діти старшого дошкільного віку з середнім рівнем сформованості ціннісних орієнтацій виявляли ситуативне сприймання природного та

соціального оточення; ситуативно-адекватне його розуміння; показували володіння вміннями на рівні застосування способу діяльності за аналогією.

Низький рівень сформованості ціннісних орієнтацій показує наявність частково сформованих критеріїв та показників у дітей старшого дошкільного віку; недостатніми є прояви окреслених нормативних особистісних рис; не завжди адекватне сприймання й розуміння дійсності; недостатньо розвиненою є здібність пояснення, передбачення та внесення змін в навколишнє середовище.

Результати проведення експерименту показані таблиці 2.1. Ми бачимо, що рівні сформованості ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку є невисокими, що говорить про важливість цілеспрямованого систематичного впливу з боку педагогів та батьків, метою якого є формування у дітей ціннісних орієнтацій.

Таблиця 2.1.

Результати констатувального експерименту

Рівні	Сформованість ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку	
	Експериментальна група	Контрольна група
Високий	15,3	17
Середній	44,9	45,1
Низький	42,1	42,4

Відповідно, у виборці дітей старшого дошкільного віку експериментальної групи ми зафіксували наступні результати: високий рівень сформованості ціннісних орієнтацій мають 15,3% дітей; середній рівень – 44,9% дітей; низький рівень – 42,1% дітей. У виборці дітей старшого дошкільного віку контрольної групи зафіксовано такі результати: високий рівень сформованості ціннісних орієнтацій мають 17% дітей; середній рівень – 45,1%; низький – 42,4%.

Проаналізувавши отримані результати вважаємо, що необхідним є впровадження у роботу закладу дошкільної освіти визначених нами

педагогічних умов з метою підвищення рівня сформованості ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку в процесі гармонійного розвитку.

2.2. Реалізація педагогічних умов формування ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку в процесі гармонійного розвитку

Формувальний етап експерименту щодо реалізації педагогічних умов формування ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку в процесі гармонійного розвитку тривав п'ять місяців. У формувальному експерименті прийняли участь 50 дітей старшого дошкільного віку. До контрольної групи ввійшли 25 дітей і до експериментальної групи також 25 дітей.

Як зазначено у розділі 1 магістерської роботи нами було виділено педагогічні умови, що, на нашу думку, є найбільш ефективними для формування ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку в процесі гармонійного розвитку, а саме: використання комплексного підходу до виховання у дитини старшого дошкільного віку впевненості у своїх силах і можливостях; використання спеціальних методів проведення занять з метою підтримки психологічного комфорту дітей; формування моделей поведінки, що орієнтовані на гармонійний розвиток дітей старшого дошкільного віку.

Реалізація педагогічних умов формування ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку в процесі гармонійного розвитку здійснювалася поетапно:

На I мотиваційному етапі ми провели заходи, що будуть сприяти формуванню ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку. Сформульована нами перша педагогічна умова формування ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку в процесі гармонійного розвитку, а саме, використання комплексного підходу до виховання у дитини старшого дошкільного віку впевненості у своїх силах і можливостях – була реалізована на цьому етапі та загалом впливала на зміст всього дослідження.

На цьому етапі ми використали наступні форми роботи: спостереження дітей за змінами навколишньої дійсності; ігри, що сприяли підвищенню мотивації дітей; малювання; використання можливостей мультимедіа; впровадження індивідуальних пошукових проєктів «Послугами якими користується моя сім'я».

З метою підвищення сформованості у дітей родинної групи цінностей, на цьому етапі ми виконали вправу «Вибір», метою проведення якої є закріплення знань про правила вітання з людьми в різних ситуаціях.

З метою підвищення сформованості у дітей групи цінностей «дружба» ми поводити заняття на тему «Мої бажання». Метою заняття є: формування навичок комунікації між хлопчиками та дівчатками в групі; закріплення знань дітей про відмінності за ознакою статі; розширення уявлень дітей старшого дошкільного віку про вчинки, що приносять радість; розвиток у дітей розуміння про стан інших дітей; розвиток навичок культури комунікації між хлопчиками і дівчатками; виховання поважного ставлення до інтересів інших дітей.

На II когнітивному етапі ми стимулювали емоційну зацікавленість дітей у формуванні таких цінностей як «гроші», «здоров'я» та «техніка». Метою когнітивного етапу було отримання дітьми старшого дошкільного віку економічних знань. Реалізація другої педагогічної умови – використання спеціальних методів проведення занять з метою підтримки психологічного комфорту дітей – відбувалася за допомогою використання таких форм, як: проєктна діяльність; виконання дій відповідно до ситуації; вирішення проблемних ситуацій; проведення інтегрованих занять; проведення дидактичних ігор.

Робота з дітьми старшого дошкільного віку на цьому етапі сприяла підвищенню зацікавленості дітей тематикою грошей, здоров'я та технікою і була спрямованою на формування елементів культури відносин споживання та стимулювання участі дітей в пошуковій роботі.

Також, на цьому етапі ми намагалися зацікавити дітей старшого дошкільного віку подіями, що відбуваються навколо них та звернути їх увагу

на певних явищах споживання. Організаційна частина роботи передбачала пояснення взаємозалежності задоволення своїх потреб і потреб своєї сім'ї, деякі завдання ми задавали з метою підвищення рівня розуміння необхідності дорослої праці та її результатів.

Запропоновані форми роботи передбачали включеність дітей, які мають різний рівень сформованості ціннісних орієнтацій у роботу. З цією метою ми проводили такі ігри, як: гра «Розкладіть товар», мета якої навчання дітей розрізняти та узгоджувати предмети за однаковими ознаками; гра «Не помиліться», мета якої закріплення знань дітей про процес купівлі-продажу товару, формування вмінь встановлення логічного ланцюжку дій, що об'єднані одним сюжетом.

III етап – діяльнісно-рефлексивний – передбачав занурення дітей в активну пізнавальну діяльність в умовах закладу дошкільної освіти і сім'ї, що сприяла формуванню ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку.

На цьому етапі ми намагалися розвивати такі цінності, як: «краса природи» та «краса мистецтва». Реалізація діяльнісно-рефлексивного етапу сприяла підвищенню рівня прояву у дітей навичок бережливості та економності. Ми провели заняття, що впливали на виховання у дітей екологічної культури, терпимості та поваги до тварин: дидактична гра «Коли Земля сумує, коли Земля радіє» з метою розширення уявлень дітей про вплив людини на природу; розвиток пам'яті та уяви; виховання екологічної свідомості.

Для підвищення рівня сформованості у дітей старшого дошкільного віку навичок економності ми провели декілька заходів, приймаючи участь у яких діти побачили приклади ощадливої поведінки.

Проведення гри «Мода» дало змогу навчити дітей спільній ігровій взаємодії для задоволення ігрових потреб. З цією метою ми пропонували дітям виконати такі завдання: уявити людину, яка готується до свята, допомогти їй створити святковий образ та продемонструвати його. Висновки з гри були наступними: зробити модним певний образ можна не тільки за допомогою

нових речей із магазину. Деякі речі можуть бути модними за допомогою доповнення їх образу додатковими аксесуарами, перешивання тощо. Створення святкового образу із уживаних речей є виправданим, ощадливим та економним.

Отже, за допомогою використання різноманітних форм роботи у контексті освіти гармонійного розвитку, відбувається усвідомлена зміна дітьми своїх моделей поведінки і звичок, що впливає на процес формування ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку. Використовуючи різні методики ми намагалися виробляти у дітей бажані моделі поведінки у різноманітних життєвих ситуаціях. За допомогою використання запропонованих методів ми досягнули позитивних результатів: покращилися взаємовідносини у групі, підвищився рівень вмінь звертатись та запрошувати до виконання певної діяльності дорослих та однолітків. Особливу увагу ми приділяли розвитку соціальної поведінки дітей старшого дошкільного віку, формуванню вмінь представляти себе, розвитку навичок прохань про допомогу та надавання допомоги тому, хто її потребує.

2.3. Експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов у формуванні ціннісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку в процесі гармонійного розвитку

На заключному етапі експерименту ми визначили ефективність використання педагогічних умов з метою формування ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку в процесі гармонійного розвитку. Ми порівняли результати попереднього етапу експерименту з результатами заключного етапу та з результатами, які ми отримали в контрольних групах, у яких не проводилася робота по формуванню ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку. Отримані результати експерименту показують, що в системі формування ціннісних орієнтацій дошкільнят обох груп відбулися зміни.

На констатувальному етапі експерименту 23,3% дітей експериментальної групи та 24,9% дітей контрольної групи відчували радість від придбання нових речей; 18,2% та 17,3% відповідно – були горді тим, що довели власну значущість; 12,6% та 13,9% - віддали перевагу таким почуттям, як: азарт, ризик, небезпека, боротьба.

Після проведення формувального експерименту результати змінилися. У системі цінностей учасників контрольної групи переважали: почуття підйому від досягнення позитивних результатів діяльності (19,3%), гордість, від того, що довели власну значущість (17,3%), насолода від вживання гарної страви, гарного самопочуття (14,7%). У діти експериментальної групи переважали: почуття радості від безкорисливої допомоги близьким (21,4%); від отримання гарного результату діяльності (18%); задоволення від спілкування з близькими людьми (14,6%).

Визначаючи сутність когнітивного компонента системи ціннісних орієнтацій у дітей дошкільного віку ми побачили, що художні зображення 76,2% учасників експериментальної групи є нейтральними та позитивними і це говорить про позитивну тенденцію, адже це на 35,9% більше, ніж першому етапі експерименту, до того ж зменшився на 40,8% негативний зміст дитячих малюнків.

47,5% дитячих робіт учасників контрольної групи є нейтральними та позитивними зміст і це на 8,8% менше, ніж на першому етапі експерименту, а робіт з негативним змістом зменшилося на 2,3%.

Також, можемо констатувати факт, що відбулися зміни в системі цінностей дітей старшого дошкільного віку. Так, учасники експериментальної групи на першому місці залишили прагнення самостверджуватися (23,8%), на друге місце вони поставили дружбу (18%), на третьому місці – свобода (14,6%). Учасники контрольної групи на перше місце поставили самовдосконалення (24,8%) на друге місце діти поставили щастя (19,2%), на третє місце – добробут (17,3%). В системі інструментальних цінностей учасників експериментальної групи переважають такі якості, як: відповідальність

(23,3%); самостійність (20,4%); дисциплінованість (7,5%). Учасники контрольної групи віддали перевагу: акуратності (19,3%); вихованості (16,7%) грамотності (14,2%).

Аналіз процесу формування ціннісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку за емоційно-ціннісним критерієм показав, змінилася у кращу сторону система цінностей в обох групах, хоча в експериментальній групі показники змінилися на 70,4%, а в контрольній групі – на 5,6%, що говорить про те, що в емоційно-ціннісній сфері учасників експериментальної групи відбулися значущі зміни на краще, а у дітей контрольної групи формування системи цінностей за цим показником відбувається на багато повільніше.

Таблиця 2.2.

Результати формувального експерименту

Рівні	Експериментальна група	Контрольна група
Високий	35,7	17
Середній	46,4	45,1
Низький	19,4	42,4

Отже, після проведення формувального експерименту (таблиця 2.2.) ми отримали такі результати: в експериментальній групі високий рівень розвитку системи ціннісних орієнтацій фіксується у 35,7% дітей (+20,4%); середній рівень розвитку системи ціннісних орієнтацій фіксується у 46,4% дітей (+1,5%); низький рівень розвитку системи ціннісних орієнтацій фіксується у 19,4% дітей (– 22,7%) дітей старшого дошкільного віку. У контрольній групі високий рівень розвитку системи ціннісних орієнтацій фіксується у 17% дітей; середній рівень розвитку системи ціннісних орієнтацій фіксується у 45,1% дітей; низький рівень розвитку системи ціннісних орієнтацій фіксується у 42,4% дітей старшого дошкільного віку (кількісні показники на всіх рівнях залишилися без змін).

Висновки до другого розділу

У процесі дослідження ми визначили та перевірили ефективність педагогічних умов формування ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку в процесі гармонійного розвитку, якими є: використання комплексного підходу до виховання у дитини старшого дошкільного віку впевненості у своїх силах і можливостях; використання спеціальних методів проведення занять з метою підтримки психологічного комфорту дітей; формування моделей поведінки, що орієнтовані на гармонійний розвиток дітей старшого дошкільного віку.

Встановлено, що за допомогою використання різних форм роботи у контексті освіти гармонійного розвитку відбувається свідома зміна дітьми власних моделей поведінки і звичок, що сприяє ефективному формуванню ціннісних орієнтацій у старших дошкільників. Використання різноманітних методик сприяє виробленню у дітей бажаних моделей поведінки у спілкуванні, підтримці один одного. Через використання різних методів та прийомів було досягнуто значних результатів: покращення стосунків у колективі, вміння звертатись та запрошувати до дії дорослих та однолітків, просити про допомогу та надавати допомогу іншим, дякувати за неї.

Аналіз результатів формувального експерименту показав, що розроблені нами та впроваджені в навчально-виховний процес дошкільного закладу освіти педагогічні умови сприяють підвищенню ефективності формування ціннісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку в процесі гармонійного розвитку.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційному дослідженні подано теоретичне узагальнення та практичне вирішення проблеми формування ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку в процесі гармонійного розвитку, що полягало у виявленні та експериментальній перевірці ефективності впровадження педагогічних умов, які забезпечать розв'язання означеної проблеми.

Здійснена розвідка дала змогу сформулювати наступні висновки:

1. З'ясовано теоретичні основи формування ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку в процесі гармонійного розвитку. Здійснено аналіз наукових джерел з метою трактування понять «цінність» та «ціннісні орієнтації». Встановлено, що термін *цінності* визначено як ідеї, норми, процеси, відносини матеріального та духовного порядку, які мають об'єктивну позитивну значущість і здатні задовольняти певні потреби особистості. Схарактеризовано категорію «ціннісні орієнтації» як важливий та динамічний компонент структури особистості дітей старшого дошкільного віку, що зумовлює мотивацію його подальшої життєдіяльності. Це визначення, з нашого погляду, охоплює найважливіші аспекти цього складного, багатогранного феномена. З'ясовано, що в основі вивчення формування ціннісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку покладено такі наукові положення: 1) ціннісні орієнтації як системо-утворююче психологічне надбання виявляє свою регулюючу дію в системі життєдіяльності дитини; 2) структурно-функціональна характеристика ціннісних орієнтацій дитини дошкільного віку включає когнітивний, емоційно-цінний і операційно-діяльнісний компоненти: знання про цінність, її оцінку та реалізацію в різних предметно-практичних, ігрових, образотворчих видах діяльності та спілкуванні. Ґрунтуючись на зазначених положеннях, передбачено, що саме в старшому дошкільному віці відбувається запускання регулятивних механізмів ціннісних орієнтацій дітей.

2. Виявлено педагогічні умови формування ціннісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку в процесі гармонійного розвитку, а саме:

інтегративний підхід до формування у дитини впевненості у власних силах і можливостях; забезпечення психологічного комфорту дітей під час занять як за допомогою спеціальних прийомів, так і через доступність змісту; виконання дій і вироблення звичок поведінки, орієнтованих на гармонійний розвиток. Сформульовано тлумачення терміну «умова» як сукупності об'єктивних можливостей змісту, методів, організаційних засобів здійснення педагогічного процесу, яка забезпечує успішне вирішення поставленого педагогічного завдання. Визначено феномен «педагогічні умови» формування ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку як сукупність об'єктивних можливостей змісту формування ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку, методів та форм його, що забезпечують успішне вирішення завдань соціалізації дітей старшого дошкільного віку, а на її основі – відповідно формування ціннісних орієнтацій особистості.

3. Здійснено критеріально-рівневе оцінювання сформованості ціннісних орієнтацій у дітей дошкільного віку в процесі гармонійного розвитку. Визначено, що *високий рівень* характеризує здатність дитини адекватно сприймати, розуміти та вносити зміни в навколишню дійсність; визначати своє місце в оточуючому світі, гуманно ставитися до навколишнього світу (природного та соціального оточення); *середній рівень* розкриває характерний ситуативний вияв сприйняття навколишньої дійсності, ситуативно-адекватне її розуміння, наявність уявлень і знань про світ у цілому, володіння вміннями на рівні застосування способу діяльності за аналогією; *низький рівень* характеризує часткову сформованість визначених критеріїв та показників у дітей, слабкий вияв окреслених нормативних якостей, не завжди адекватне сприймання й розуміння навколишньої дійсності, часткова здатність пояснювати, передбачати та вносити зміни в навколишню дійсність.

Констатувальний етап педагогічного експерименту засвідчив, що у виборці дітей старшого дошкільного віку експериментальної групи зафіксовано такі результати: високий рівень ціннісних орієнтацій мають 14,8%; середній рівень 44,2% (19 осіб); низький рівень – 41%; у виборці контрольної групи

зафіксовано такі результати: високий рівень сформованості ціннісних орієнтацій мають 16,5%; середній рівень 41,6%; низький – 41,9%. Тому вважаємо за необхідне впровадити в практику роботи ЗДО педагогічні умови формування ціннісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку в процесі гармонійного розвитку.

4. Експериментально перевірено ефективність впровадження педагогічних умов формування ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку в процесі гармонійного розвитку, яку здійснено за трьома етапами: мотиваційним, когнітивним і діяльнісно-рефлексивним.

I етап – мотиваційний. На цьому етапі проведено низку заходів, що у подальшому сприятимуть формуванню ціннісних орієнтацій у старших дошкільників, тобто визначилися з потребою у формуванні ціннісних орієнтацій – «Хочу». *Педагогічна умова* – інтегративний підхід до формування у дитини впевненості у власних силах і можливостях – комплексно впливала на зміст усієї роботи. Так, на цьому етапі використано такі форми роботи: тематична мотиваційна гра; життєві спостереження; вправи із малюнками; індивідуальні пошукові проекти «Якими послугами користується моя родина»; перегляд мультимедійного контенту.

II етап – когнітивний – передбачав стимулювання відповідної емоційної зацікавленості дітей у формуванні таких цінностей як «гроші», «здоров'я» та «краса техніки» та був спрямований на практичне опанування дітьми старшого дошкільного віку знань з економіки. На цьому етапі відбувалась *реалізація другої педагогічної умови* – забезпечення психологічного комфорту дітей під час занять як за допомогою спеціальних прийомів, так і через доступність змісту – через такі форми: проекти; ситуації дії; проблемні ситуації; інтегровані заняття; заняття з художньо-продуктивної діяльності; дидактичні ігри; ігри-ситуації.

III етап – діяльнісно-рефлексивний – передбачав занурення дітей в активну пізнавальну діяльність в умовах закладу дошкільної освіти і сім'ї, що сприяв формуванню ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку,

організації умов для виявлення навичок бережливості й економності дітей. Ефективність такого занурення полягала у формуванні почуття впевненості дітей у власних зусиллях, формуванні емоційно-ціннісного ставлення до себе, *а головне – виконанні дій і виробленні звичок поведінки, орієнтованих на сталий розвиток, що досягалося завдяки постійному позитивному зворотному зв'язку (третья педагогічна умова).*

Результати контрольного експерименту засвідчили ефективність впровадження педагогічних умов формування ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку в процесі гармонійного розвитку: у ЕГ до високого рівня було віднесено 35,2% дітей (динаміка + 20,4%); до середнього – 45,9% (динаміка + 1,7 %) та низького рівня було віднесено 18,9% (динаміка – 22,1 %) дітей старшого дошкільного віку. У КГ до високого рівня віднесено 16,5%, до середнього рівня – 44,6%, низького – 41,9% дітей старшого дошкільного віку (кількісні показники на всіх рівнях залишилися без змін).

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів окресленої проблеми. Перспективним напрямом подальших наукових пошуків вбачаємо дослідження пріоритетних ціннісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку.

Проведене нами дослідження питання формування ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку в процесі гармонійного розвитку дозволило зробити наступні висновки:

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анненков В. Психолого-педагогічні особливості формування ціннісних орієнтацій учнівської молоді в умовах промислово-економічного коледжу. Київ, 2006. 24 с.
2. Безсонова О. К. На захисті майбутнього – з дитинства, або Педагогіка емпатуерменту в дошкільному закладі. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2015. № 3. С. 11-17.
3. Бех І. Д. Виховання особистості: Особистісно орієнтований підхід теоретико-технологічні засади: навч.- метод. видання. Київ. : Либідь, 2003. 280 с. 5.
4. Богуш А. Базовий компонент дошкільної освіти. Нова редакція. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. Спец випуск 2012. С. 3-30. [Електронний ресурс]. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-na-sajt-ostatocnij.pdf> (дата звернення 28.12.2019).
5. Василенко В. О. Цінність і оцінка. Київ. : *Наук. думка*, 2004. 160 с.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
7. Гавриш Н. Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку: навч.- метод. посіб. для дошкільних навч. Закладів. Донецьк: «ЛІРА», 2014. 120 с.
8. Головаха Є. Суперечливість ціннісних орієнтацій і професійне самовизначення особистості. *Філософська думка*. 2006. №2. С. 16–25.
9. Горбачова О.Ю. Сімейне виховання як чинник формування ціннісних орієнтацій дошкільника. Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. *Проблеми сучасної психології*. 2011. Випуск 12. С. 250-259.
10. Горшкова О. Г. Цінності – основа соціалізації та духовного розвитку особистості [Електронний ресурс]. URL: <http://www.vuzlib.com> (дата звернення 17.11.2019).

11. Горшкова О. Г. Формування ціннісних орієнтацій особистості дитини в сім'ї [Електронний ресурс]. URL: <https://www.google.com.ua/url?> (дата звернення 12.09.2019).

12. Дитина: освітня програма для дітей від двох до семи років. Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. 2016. 304 с.

13. Ерошина Н. А. Дидактические условия управления самостоятельной учебной деятельностью студентов педагогических вузов: Автореферат дис... канд. пед. наук: 13.00.01. Липецк, 2001. 22 с.

14. Ігнатенко О.А. Взаємозв'язок ціннісних орієнтацій та ступеня досяжності потреб у студентів різних професій [Електронний ресурс]. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/4118/1/Ignatenko.pdf> (дата звернення 08.07.2019).

15. Казакина М. Г. Ценностные ориентации школьников и их формирование в коллективе: учеб. пособие к спецкурсу. К. 2007. 84 с.

16. Карпенко З.С. Аксіологічна психологія особистості. Івано-Франківськ: Лілея–НВ, 2009. 512 с.

17. Коломоець Т. Модель соціалізації дошкільників з особливими потребами у системі спеціальної освіти. *Наука і освіта*. 2017. № 2. Одеса: Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського. С. 42- 47.

18. Ляпунова В. А. Психолого-педагогічні умови формування толерантності у дітей старшого дошкільного віку / Збірник наукових праць «Педагогіка та психологія». Харків, 2016. Вип. 52 [Електронний ресурс]. URL: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:Q18RCPerPtUJ:https://core.ac.uk/download/pdf/144762431.pdf+&cd=2&hl=ru&ct=clnk&gl=ua> (дата звернення 28.01.2020).

19. Манузіна Є. Розвиток системи ціннісних орієнтацій у майбутніх педагогів / Є.Манузіна. [Електрон. ресурс]. URL: www.history.yar.ru (дата звернення 17.04.2019).

20. Миськова Н. М. Проблема впровадження ідей сталого розвитку в професійному дискурсі дошкільної освіти. *Наукова скарбниця освіти Донеччини*. 2017. № 1. С. 66-68

21. Мясищев В. Психология отношений. К., 2005. 296 с.

22. Набока О. Формування ціннісних орієнтацій у старшокласників спеціалізованих класів економічного профілю: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Луганськ, 2002. 20 с.

23. Навчаємо демократії, Базові матеріали з питань освіти для демократичного громадянства та прав людини для вчителів. Видання Ради Європи. Вид-во «Основа», 2012.

24. Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку. К. Українська академія дитинства, 2017. 80 с.

25. Основи соціальної психології: навчальний посіб. За ред. М.М.Слюсаревського. К.: Міленіум, 2008. 495 с.

26. Піроженко Т.О. Прийняття дитиною цінностей: посібник. Київ, Видавничий Дім «Слово», 2018. 240 с.

27. Піроженко Т. Методичні засади вивчення ціннісних орієнтацій дитини старшого дошкільного віку. Київ: «Гнозис». 2011. С. 307-317.

28. Пометун О. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід. К.: АПН, 2002.

29. Поніманська Т. Моральність має бути свідомою. *Дошкільне виховання* : 2013. № 8. С. 3-5 .

30. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка. Підручник. Київ: Академвидав, 2013. 464 с.

31. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське довкілля». Тернопіль: Мандрівець, 2017. 256 с.

32. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» (нова редакція). У 2 ч. Ч.ІІ. Від трьох до шести (семи) років. Київ: ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2014. 452 с.

33. Пустовіт Н. А. Освіта для сталого розвитку – важливий напрям підвищення екологічної компетентності вчителя. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2006. № 28. С. 19-22.

34. Піроженко Т.О. Відображення проблеми ціннісних орієнтацій дитини дошкільного віку у сучасній теорії та практиці виховання. *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. пр. Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Київ: «ТОВ «Срібна хвиля». 2013. С. 213–236.

35. Піроженко Т.О. Прийняття дитиною цінностей: посіб. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2018. 240 с.

36. Піроженко Т.О. Ціннісні орієнтації дитини у дорослому світі : навч.-метод. посіб. Київ: Видавничий дім «Слово», 2016. 248 с.

37. Соловйова Л.І. Характеристика довільної поведінки як чинника прийняття старшими дошкільниками соціально значущих цінностей. *Актуальні проблеми психології*: зб. наук. пр. Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України. Харків. С. 151–159.

38. Світ дитинства: комплексна освітня програма для дошкільних навчальних закладів. Тернопіль: Мандрівець, 2015. 200 с.

39. Сіренко А. Особливості дослідження рівнів сформованості у старших дошкільників упевненості в собі у груповій діяльності. *Рідна школа*. 2014. № 7. С. 58-63.

40. Смагіна Т. М. Діяльність для стійкого розвитку в контексті компетентнісного підходу *Вісник Житомирського державного університету. Серія «Педагогічні науки»*. Вип. 57. 2011. С. 93-96.

41. Удич О. Ціннісні орієнтації : багатогранність наукових трактувань. *Рідна школа*. 2014. №11. С. 26-31.

42. Фролова Н. Трансформація ціннісних орієнтацій: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01. Київ : 2008. 20 с.

43. Фурман А. Ціннісно-орієнтаційні чинники особистісного розвитку майбутніх психологів : автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Одеса, 2009. 20 с.

44. Чупрій Л. Моральні цінності як основа відродження української нації. *Рідна школа*. 2003. № 10. С. 23-26.
45. Чіп Р.С. Ціннісні орієнтації як механізми регуляції поведінки особистості. *Проблеми сучасної психології*. 2012. Випуск 18.
46. Шайгородський Ю. Ціннісні орієнтації особистості: формалізована модель цілісного, багатоаспектного аналізу. *Соціальна психологія*. 2010. № 1 (39). С.94-106.
47. Шапошникова І. В. Формування ціннісних орієнтацій сучасної української молоді. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики : міжвузів. зб. наук*. Запоріжжя: Астропринт. 2013. Вип. 57. С. 181-187.
48. Шевчук М. Психологічні особливості формування ціннісних орієнтацій особистості : автореф. дис. ... канд. пси-хол. наук: 19.00.01. Київ, 2000. – 20 с.
49. Шульга Р. Искусство и ценностные ориентации личности. К.: Наук. думка. 2009. 118 с.
50. Кулачківська С.Є. «Віковий аспект психічного розвитку дитини дошкільника», Психічний розвиток дитини дошкільника. Навчальний посібник для педагогів. К.: Світоч, 2004. - 75 с.
51. Методичні рекомендації: Дошкільник. Особливості психічного розвитку в умовах екологічної кризи (поради вихователю дитячого садка. К., - 152с.
52. Гурковська Т., Особливості ціннісної сфери педагогів – «дошкільників». *Практичний психолог: дитячий садок*. №5. 2014.
53. Карабаєва І., Дитяче свято, як засіб формування ціннісних орієнтацій дошкільників. *Практичний психолог: дитячий садок*. №2. 2014.
54. Карасьова К., Формуємо ціннісні орієнтації. *Дошкільне виховання*. №2. –2015.
55. Цибуля Н., Друзяк. О., Робота щодо формування соціально – ціннісної поведінки дошкільників. *Практичний психолог: дитячий садок*. №7. 2014.

ДОДАТКИ

Додаток А

МЕТОДИКА

комплексного вивчення ціннісних орієнтацій та емоційно-чуттєвої сфери особистості (6 років) (методика із практикуму А.А. Равена)

Мета: Вивчити самооцінку та ціннісні орієнтації дітей старшого дошкільного віку.

Обладнання: Картка зі схематичним зображенням трьох постатей дітей.

Інструкція. Перед дитиною кладуть картку із зображенням постатей , а під нею – першу картку із словесними визначеннями: «Ось три дуже схожі хлопчики. Цей хлопчик розумний, цей – сильний, цей – здоровий. У всьому іншому вони нічим не відрізняються. Яким із цих хлопчиків ти хотів би бути?»

Відповідь дитини кодується в таблиці смайликами: навпроти вибраної якості під оцінкою «2 бали» ставиться хрестик.

Наступне запитання: «А з тих хлопчиків, хто залишився, ким би ти хотів більше бути?»

Відповідь фіксується у таблиці; навпроти названої якості під оцінкою «1 бал» ставиться хрестик. Та якість, що залишилася, не оцінюється. Після цього дитині кажуть: «А тепер уяви , що один із цих хлопчиків справді ти. Хто це може бути ? Хто з них насправді найбільше схожий на тебе?»

Відповіді заносять у праву частину протоколу й оцінюють так само, як і попередні: перша названа якість – хрестиком під графою «2 бали» , друга вибрана якість – хрестиком під графою «1 бал». Описана процедура повторюється з усіма сімома картками.

Відповіді на перші два запитання заносяться у ліву частину розділу «Ціннісні орієнтації» таблиці. Відповіді на наступні два запитання заносяться у праву частину розділу «Самооцінка» таблиці. Потім підраховується відносна вага кожної характеристики у правій та лівій частинах протоколу. У разі збігу значення двох або більше характеристик проводиться додаткове їх зіставлення між собою за тією ж схемою, щоб можна було їх ранжувати за переважанням.

Аналіз результатів: Оцінювання диференційованості системи цінностей. Чим вищий ступінь диференціації (різниця між «вагою» найбільш та найменш значущих цінностей), тим краща адаптованість та соціалізованість дитини: 5 і більше балів – високий ступінь; 4 бали – середній; 3 і менше балів – низький.

Ступінь невідповідності самооцінки ціннісним орієнтаціям визначається через зіставлення рейтингових місць самооцінки та ціннісних орієнтацій. Ближнє розміщення свідчить про емоційний комфорт, який суб'єктивно відчуває дитина. Навпаки, відповідність найбільш значущих для дитини цінностей низькій самооцінці за цими характеристиками свідчить про емоційний дискомфорт.

МЕТОДИКА

з визначення домінування пізнавального чи ігрового мотиву дитини (за Н.Гуткіною)

Мета: діагностика структурних компонентів ціннісних орієнтацій, а саме операційно-діяльнісного компоненту (складова – мотиви і потреби) у дітей старшого дошкільного віку.

Хід методики: Дитину запрошують у кімнату, де на столиках виставлені звичайні, не занадто привабливі іграшки, і просять протягом хвилини розглянути їх. Дорослий кличе дитину до себе і пропонує послухати казку. Дитині читають цікаву для її віку казку, яку вона раніше не чула.

На найхвилюючому місці читання переривається, і експериментатор запитує піддослідного, що йому в даний момент більше хочеться: пограти з виставленими на столиках іграшками чи дослухати казку до кінця. Діти з вираженим пізнавальним інтересом зазвичай обирають казку. Діти зі слабкою пізнавальною потребою воліють пограти. Але гра, як правило, має маніпулятивний характер: то за одне візьмуться, то за інше.

Бесіда з виявлення «внутрішньої позиції школяра» «Внутрішня позиція школяра»: розуміється як нове ставлення дитини до навколишнього середовища, що виникає зі сплыву пізнавальної потреби і потреби у спілкуванні з дорослим на новому рівні (новоутворення кризи 7 років).

У грі «у школу» діти, що характеризуються наявністю «внутрішньої позиції школяра», віддають перевагу ролі учня, а не вчителя і хочуть, щоб увесь зміст гри зводився до реальної навчальної діяльності (письмо, читання, розв'язування прикладів тощо). Діти, у яких несформована позиція школяра, граючи «у школу», вибирають роль учителя, а замість конкретної навчальної діяльності – гру «у перерви», розігрування приходу до школи тощо. Бесіда, спрямована на визначення «внутрішньої позиції школяра», містить запитання, що непрямым чином допомагають визначити наявність пізнавальної і

навчальної мотивації у дитини, а також культурний рівень середовища, у якому вона росте.

Інструкція: Дорослий знайомиться з дитиною і запитує її, чи подобається тій у школі (для вихованців дитячого садка – чи хоче дитина йти до школи). Залежно од відповіді ставиться перше запитання «Бесіди»: «Що тобі подобається (не подобається) у школі найбільше? Що для тебе найцікавіше, найпривабливіше, найулюбленіше у школі?» Далі дорослий говорить: «Я розповідатиму тобі маленькі історії про тебе, але тільки це будуть історії не про те, що з тобою вже було, а про те, що могло б статися, тому що сталося з іншими. А ти мені говоритимеш, що б ти сказав чи зробив, якби така історія сталася з тобою».

Запитання на визначення загального ставлення до школи і навчання: Уяви собі, що сьогодні ввечері мама раптом скаже: «Ти в мене ще маленький, важко тобі до школи ходити. Якщо хочеш, я піду і попрошу, щоб тебе відпустили на місяць, чи на півроку, на рік. Хочеш?» (У вихованця дитячого садка запитують, чи не хоче він відкласти вступ до школи.) Що ти відповіси мамі? «Шкільний варіант» відповіді: позитивне ставлення до вступу і перебування у школі (відмова од передбачуваної відпустки чи відсторонення). Уяви собі, що мама так і зробила (чи не послухалася тебе і зробила посвоєму), домовилася, і тебе відпустили зі школи прямо із завтрашнього дня. Устав ти вранці, поснідав, до школи йти не треба, роби, що хочеш... Що б ти став робити, чим займатися в той час, коли інші діти у школі? «Шкільний варіант» відповіді: наявність шкільно-значущої орієнтації в ситуації не обов'язкового відвідування школи (почуття необхідності навчання).

Орієнтація на нове, власне шкільний зміст занять: Уяви собі, що є дві школи – школа «А» і школа «Б». У школі «А» розклад уроків у 1-му класі такий: щодня бувають уроки письма, читання і математики, а малювання, музика і фізкультура рідко, не частіше разу на тиждень. А у школі «Б» усе навпаки: щодня фізкультура, музика, праця, малювання, а читання, письмо і математика по одному разу на тиждень. У якій школі тобі хотілося б учитися?

«Шкільний варіант» відповіді: відмовлення од школи, позбавленої освітнього змісту (школи, у якій заняття з грамоти і лічби замінені уроками художньо-фізкультурного циклу). Уяви собі, що ти вийшов погуляти і зустрів хлопчика. Йому теж 6 років, але він не ходить ні до 1-го класу, ні в дитячий садок. Він тебе запитує: «Що треба робити, щоб добре підготуватися до 1-го класу?». Що ти йому порадиш? «Шкільний варіант» відповіді: змістовне уявлення про підготовку до школи.

Орієнтація на нові, власне шкільні норми організації діяльності: Уяви собі, що тобі запропонували вчитися так: ти не повинен ходити щодня до школи, а, навпаки, до тебе щодня приходиме вчителька і займатиметься з тобою одним усім, чого вчать у школі. Ти б погодився вчитися вдома? «Шкільний варіант» відповіді: віддати перевагу колективним класним заняттям. У школі «А» від першокласників вимагають уважно слухати вчительку і робити все так, як вона каже: не розмовляти на уроках, піднімати руку, якщо треба щось сказати чи вийти. А у школі «Б» не зроблять зауваження, якщо ти встанеш під час уроку, про щось поговориш із сусідом чи вийдеш із класу без дозволу. У якій школі тобі хотілося б учитися?»

«Шкільний варіант» відповіді: перевага школи, у якій дотримання правил шкільної дисципліни є обов'язковим. Уяви собі, що в якийсь день ти дуже добре, старанно працював на всіх уроках і вчителька сказала: «Сьогодні ти вчився дуже добре, просто чудово, я навіть хочу винагородити тебе за таке сумлінне навчання».

Вибирай сам: дати тобі шоколадку, чи іграшку, чи оцінку в журнал поставити. «Шкільний варіант» відповіді: віддати перевагу оцінці з-поміж інших видів заохочення (солодощів, іграшки).

Визнання авторитету вчителя: Уяви собі, що ваша вчителька зненацька виїхала у відрядження на цілий місяць. Приходить до вас у клас директор і говорить: «Ми можемо запросити до вас іншу вчительку на цей час чи попросити ваших мам, щоб кожна з них по одному дню побула у вас у класі замість учительки». Як, потвоєму, буде краще – щоб прийшла інша вчителька

чи замінили її мами? «Шкільний варіант» відповіді: незгода на заміну вчителя батьками.

Обробка даних: Кожну відповідь оцінюють як «шкільний» варіант чи «дошкільний». «Дошкільний» варіант протилежний «шкільному». Показниками нової внутрішньої позиції при переході від дошкільного до молодшого шкільного віку є: – позитивне ставлення до вступу до школи і перебування в ній, як до зовсім природної і необхідної події в житті; – особливий інтерес до нового, власне шкільного змісту занять; – відмова від характерних для дошкільного дитинства орієнтацій у плані організації діяльності і поведінки; – визнання авторитету вчителя.

Розробки дидактичних ігор для дітей старшого дошкільного віку**Дидактична гра «Навчимо ляльку накривати стіл».**

Мета: навчати дітей форм мовленнєвого етикету (прохання, подяка, вітання); виховувати ввічливість.

Матеріал: торбинка з посудом.

Хід гри: До групи заходить засмучена лялька Оленка. Вихователь: Що лялька Оленка забула зробити? (Привітатися) – Оленко, якщо людина вихована, то вона завжди говорить добрі слова. Але в Оленки сьогодні все не так. Ось послухайте! Все не так сьогодні в мене, все чомусь не так: Чомусь цукерка не солодка, Проміння сонечка холодне. У чому ж річ? Скажу вам прямо... Образилась на мене мама. Піду пробачення попрошу, Хай знову стане все хорошим. Вихователь: Діти, якими ми маємо бути, щоб не ображати маму? (Вихованими, ввічливими, чепурним, чемними). Давайте допоможемо ляльці помиритися з мамою. Ось у нас є «чарівна торбинка», з якої ми можемо дістати різні предмети. Вона буде розкриватися лише тоді, коли ви промовите ввічливе слово. Послухайте, як я говоритиму: «Доброго дня, торбинко! (Вихователь дістає з торбинки іграшковий посуд. Це спонукає дітей до самостійного вживання слів: «добрий день», «будь ласка», «вибачте», «дякую»). Діти пригадують і називають слова, а «торбинка дарує їм посуд». Діти допомагають ляльці накривати стіл для мами. Вихователь. Діти, як ви вважаєте, чи пробачить мама Оленку? А щоб з нею не траплялися прикрі ситуації надалі, ми їй подаруємо торбинку з ввічливими словами.

Гра «Впізнай тварину».

До нас поступили скарги від тварин. Давайте ознайомимося з ними і вирішимо, чи правильно чинить людина.

Скарга 1. «Сама знаю, що не красуня. А якщо я опиняюся поруч, багато хто сахається вбік, а то ще й камінням жбурнуть або ногою вдарять. А за що? Користь від мене велика». (Це жаба). Одна жаба охороняє від гусениці і

черв'яків цілий город. Якщо в домі завелися таргани, принеси жабу – і вони зникнуть.

Скарга 2. «Ох і не люблять мене люди. Голос їм мій, бач, не подобається, і очі, кажуть, в мене негарні. Вважають, що я біду приношу. А чи так це? Якби не я, прийшлося б декому сидіти без хліба». (Це сова). Сова з 1946 року знаходиться під охороною держави. Одна сова знищує за літо 1000 мишей, які можуть знищити 1 тону зерна.

Скарга 3. «Ми ссемо кров людини. Завдяки нам люди не можуть нормально працювати і відпочивати. Від нашого тоненького голосу багато людей починає чухатися». (Це комарі). Але все ж комарі потрібні в природі. Личинки комарів живуть у воді, ними харчується багато риб. А дорослими комарами харчується багато птахів. Цікаво, що боротися з комарами нам допомагають бабки. Бабки та їх личинки – ненажерливі хижаки. Самі бабки полюють на дорослих комарів у повітрі, а личинки бабок на личинок комарів у воді.

Висновок: потрібно берегти і тих тварин, які не занесені до Червоної книги. Це добре відомі вам тварини: білка, їжак, синиця, дятел, жаби та ін. Їх життя часто залежить від тебе, від твоєї поведінки в природі.

Дидактична гра «Зберігайко кличе на допомогу»

Мета: формувати стійке переконання дошкільників про необхідність сортування вживаних речей та їх переробки; закріпити знання дітей про матеріали, з яких виготовлені речі повсякденного вжитку; активізувати словниковий запас термінами «сортувати», «переробляти», «металеві», «паперові», «пластикові», «скляні»; розвивати пам'ять, увагу; розвивати у дітей звички та моделі поведінки, орієнтовані на сталий розвиток

Матеріал: ігрове поле, зображення Зберігайка (або лялька-гном), ілюстрації «Шкода від сміття в природі», картки для гри.

Хід гри: педагог розпочинає гру із привітання: Гномик Зберігайко радо Вас вітає. Гномик Зберігайко гарну звичку має: Все сміття, що люди на смітник виносять, Гномик Зберігайко сортувати просить. Чи цікаво, діти, Вам дізнатись

в гнома, Навіщо сортувать сміття нам потрібно вдома. Розповідь Гнома Зберігайка: Кожного дня люди використовують багато речей. Часто ці речі ламаються, псується або перестають подобатися своїм власникам. І тоді люди несуть їх на смітник. Щодня у великих і маленьких містах та селах збирається багато – багато сміття, яке спеціальні машини вивозять в місця, де не живуть люди. Ці місця називають сміттєзвалищами. Сміття настільки багато, що сміттєзвалища за розмірами можуть бути такими, як великі міста. На цих сміттєзвалищах можна знайти і папір, і поліетиленові пакети, і пластик, і старий одяг чи взуття, і зіпсовані продукти, і багато чого іншого. Все лежить, псується, і від цього в повітря піднімається невидимий але дуже неприємний та шкідливий запах, а в землю просочується бруд і отрута. Так сміття забруднює все довкола: повітря, яким дихають люди, тварини, рослини, воду, землю. Діти, що ж нам робити? Вихователь і Зберігайко вислуховують пропозиції дітей. Зберігайко: Дякую Вам, діти, за поради. Ви дуже допомогли мені і всім людям своїми порадами. Але і сам часу не гаяв і придумав дуже гарний спосіб зменшення кількості сміття. Ось послухайте: всі паперові речі, які ми викидаємо у сміття, можна збирати, складати в окремий контейнер та переробляти на новий папір. Так само слід робити із металевими, скляними та пластиковими речами. А щоб не переплутати контейнери із сміттям, позначимо їх різними кольорами: синій – для паперу, червоний – для металевих речей, зелений – для скла, жовтий – для пластику. Але я дуже втомився працювати сам, адже сміття дуже багато. Допоможіть мені впоратися із сортуванням сміття. Під музичний супровід дітям пропонують зібрати картки із зображенням використаних речей та розкласти по кишенькам.

Після виконання завдання педагог аналізує його виконання, спонукає дітей пояснювати свій вибір за зразком: «Я поклав ключик у червоний контейнер, тому що в він металевий тощо». По закінченню гри Зберігайко дякує дітям.

Ускладнення: назвати з власного досвіду вживані речі, виготовлені з вказаного вихователем матеріалу, та вказати, як їх потрібно посортувати.

Дидактична гра «Хто береже воду?» Діти розглядають пари сюжетних картинок й обирають де персонажі чинять правильно.

Дія 1. Закриваю кран, коли вода не потрібна. Запитання до дітей по картинах. – Що ви бачите на картинах? – Чому небезпечно залишати кран відкритим, коли ніхто не користується водою? – Як правильно вчинити, коли вода вже не потрібна? – Чим відрізняється поведінка дітей на другій картині? – Чи намагаєтеся ви берегти воду? Як саме? А тепер скажіть, як ви будете поводитися з водою? Починаємо зі слів «Тепер я буду...».

Дія2. Роблю тоненьку цівку, коли використовую воду. – Що ви бачите на картинках? – На якій картинці ми бачимо, що вода використовується економно? – Чому? – Чого вчать нас ці зображення? А тепер скажіть, як ви будете поводитися з водою? Починаємо зі слів «Тепер я буду...»

Конспект заняття із впровадженням в освітній процес гармонійного розвитку дітей старшого дошкільного віку на тему: «Допомога Паперовій Країні»

Мета: формувати уявлення про значення дерев у житті людини, дати уявлення про різноманітність паперу, закріпити знання про його властивості, формувати турботливе ставлення до природи через дбайливе ставлення до дерев; розвивати увагу, пізнавальну активність дітей; виховувати допитливість, ощадливість.

Хід заняття:

Діти, погляньте, хто у нас сьогодні в гостях?! Це ж Паперова Фея з Паперової Країни. У цій країні все зроблене з паперу: будинки, одяг і транспорт. Вона прийшла не з пустими руками, а з чарівною скринькою. Скринька відчуттів Я пропоную вам на дотик дізнатися, що саме лежить у цій скриньці? Газета, журнал, книга. Подивіться уважно на ці предмети. Поміркуйте з чого вони виготовлені? З паперу. Давайте разом з вами згадаємо як ж саме виготовляють папір? Про це ми можемо дізнатися в нашому «Музеї паперової іграшки». Перед тим як дізнатися як виготовляють папір сьогодні ми розглянемо картинки і розберемося якою є історія паперу. Спочатку в прадавніх людей зовсім не було паперу і вони використовували: скеля, глиняна дощечка, береста, папірус, папір.

А щоб дізнатися про те як виготовляють папір сьогодні я пропоную вам переглянути мультфільм (уривок з мультфільму «Фіксики – Папір»).

Отже з чого виготовляють папір? Сировиною для виготовлення паперу є деревина. А тепер подумайте чи може в нашому світі все бути зробленим із паперу? Чи можуть бути паперові будинки? Чому? А чому люди не роблять паперовий одяг? Меблі? Транспорт? Будинки виготовляють із цегли, меблі з дерева, одяг шують з тканини, а транспорт з металу. Тому що, ці матеріали міцні надійні. А чи міцний папір зараз з вами перевіримо.

Проведемо декілька дослідів із папером.

Спробуйте зім'яти папір. Легко це зробити? А спробуйте зім'яти стіл за яким ви сидите. Вийшло? Дерево міцне. Папір – ні. Спробуйте розірвати папір. Легко? А зможете розірвати рушник? Покладіть листочки паперу у воду спробуйте взяти їх руками. Що сталося? Ви звернули увагу ще один папір зім'яти легко а інший важко. Покажіть шматочки паперу які легко зім'яли. Візьміть будь ласка грудочку цього паперу і покладіть перед собою. Я пропоную трішечки перепочити і повправляти наші легені.

На грудочку дуй легенько

Рухатиметься тихенько

На грудочку дуй сильніше

Побіжить вона веселіший.

Гра називається «Паперове – не паперове». Коли я буду називати паперовий предмет діткам необхідно плескати в долоні, а коли я буду називати не паперовий предмет діткам необхідно присідати: газета, стіл, килим, книга, тарілка, альбом. Сподобалась вам гра? Паперовій Феї стало трішечки веселіше. Давайте разом з вами підготуємо для нашої гості сюрприз, а заодно зробимо одну добру справу врятуємо одне велике дерево. Знаєте що це буде? Ми виготовимо папір власноруч із макулатури. Макулатура – це той папір який вже був використаний але що це? Папір для нашого сюрпризу перемішалися з пластиком та склом нам терміново Треба його відсортувати.

Дидактична гра «Посортуй сміття». Ось ми відсортувати нащо макулатуру. У нас тут змальовані аркуші паперу старі газети. Нам необхідно залити водою нашу макулатуру додати дві столові ложки крохмалю одну столову ложку ПВА цю масу необхідно збити блендером. Ложками розподіляємо по формам. Залишаємо сохнути. Погляньте які ми молодці виготовили папір і при цьому не постраждала жодне дерево. Яка весела стала наша паперова фея. Перед тим як подарувати їй цей папір Давайте його прикрасимо квітами. Зараз ми з вами вручимо папір паперові Феї.

Методичні рекомендації
з організації процесу формування ціннісних орієнтацій
дітей старшого дошкільного віку

Однією із значущих особистісних характеристик є ціннісні орієнтації, які виражають свідоме ставлення людини до навколишньої дійсності, мотивують до виконання певної діяльності та впливають на її поведінку. Формування ціннісних орієнтацій дітей – це дуже складний, динамічний процес. Лише у тісній взаємодії вихователів та батьків можливо сформулювати правильні та стійкі ціннісні орієнтації дітей старшого дошкільного віку.

З метою формування ціннісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку ми пропонуємо дотримуватися наступних методичних рекомендацій:

1. У процесі організації духовно-морального виховання дітей керуватися принципами: гуманізму – визнання людини вищою цінністю, а її права – пріоритетом; індивідуалізму – ствердження цінності, унікальності і неповторності кожної людини, стимулювання у неї прагнення до самовизначення та відповідальності за свої вчинки; колективізму – умова і результат суспільної сутності особистості, що орієнтується на гармонізацію особистісних та суспільних інтересів; толерантності – прояв терпимості до інших людей, їхніх прав, цінностей, поглядів тощо.

2. Здійснювати діагностику розвитку особистості дитини, її ціннісних орієнтацій, рівня вихованості, індивідуального зростання особистості, громадської активності тощо. Пропонуємо для цього використовувати опитувальник «Ціннісні орієнтації» М.Рокича, методики Б.Басса, Е. Помиткіна, П.Третьякова і ін.

3. Працювати над створенням оптимального соціально-психологічного клімату в групі через виконання дітьми тимчасових і постійних громадських доручень.

3. Використовувати емоційно-позитивний стиль взаємовідносин вихователя з вихованцями при формуванні навичок і звичок моральної поведінки.

4. Забезпечувати педагогічний вплив на когнітивний, емоційний та поведінковий компоненти структури ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку шляхом: організації творчої практичної діяльності дітей; організації пізнавальної діяльності дітей, що полягає у проведенні етичних лекцій та бесід тощо; організації оціночної діяльності дітей, що базується на створенні ситуацій морального вибору, «проживання» емоційного стану.

5. Здійснювати індивідуальний і диференційований підходи до дитини в процесі формування ціннісних орієнтацій шляхом організації виховних справ, спрямованих на розвиток соціальної активності.

6. Акцентувати увагу на розвиток таких особистісних якостей, як: взаємоповага, толерантність, доброзичливість, співчуття, повага до гідності, прав інших, які є основою життя у цивілізованому суспільстві.

7. Формувати національну самосвідомість шляхом освоєння національних цінностей (мови, культури), виховуючи любов до рідної землі, до свого народу, відчуття громадянської відповідальності, активну соціальну позицію.

8. Тісно співпрацювати з усіма вихователями за такими напрямками: надання допомоги у створення ситуацій успіху в навчально-виховній роботі; розробка програми духовно-морального виховання тощо.

9. Сприяти формуванню екологічної культури дітей, усвідомленню відповідальності за стан навколишнього середовища, мотивувати до правоохоронної діяльності тощо.

10. Інтегрувати виховні сили закладів дошкільної освіти; центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді; громадських та благодійних організацій. Залучати батьків до навчально-виховного процесу (спільні походи, екскурсії, дні здоров'я, свята). Підвищувати психолого-педагогічну обізнаність батьків шляхом організації тематичних лекторіїв, семінарів-тренінгів тощо.

11. Забезпечувати всебічний та гармонійний розвиток особистості, здатної до саморозвитку та самореалізації, сприяти їх самовизначенню, адже саме це є головним показником успішності виховної діяльності.